

Quem Gabriel prædixerat,
 Quem matris alvo gestiens.
 Clausus Joannes senerat.
 Gloria tibi, Domine.

A ¶. Ecce ancilla Domini. *Canticum.* Nunc dimittis.
Antiphona. Ecce completa sunt. *Oratio.* Deus qui salu-
 lutis, etc.

MICROLOGUS

DE ECCLESIASTICIS OBSERVATIONIBUS

OPUSCULUM

ante annos sexcentos conscriptum ab homine antiquitatis ecclesiasticæ studiosissimo

OPERA

JACOBI PAMELII BRUGENSIS

S. THEOLOGICÆ LICENTIATI

In lucem primum editum et jam sæcunao ad manuscripta exemplaria ab eodem recognitum.

(*Bibliotheca Patrum XVIII, 469.*)

JACOBUS PAMELIUS BRUGENSIS LECTORI CANDIDO S.

Dum totus sum in conquirendis undequaque li-
 bris Rabani Mauri, archiepiscopi Moguntini, viri
 citra dubitationem omnem eruditissimi ac in sacra-
 rum litterarum expositione versatissimi (quippe qui
 exactissimum in universa Biblia sacra commenta-
 rium e veterum theologorum monumentis college-
 rit) ad nos missus est e bibliotheca Septem Fontium,
 Rabani titulo, Micrologus de ecclesiasticis obser-
 vationibus. Quem ubi primum inspexi, ac ex ipsis
 capitum titulis totius operis argumentum didici,
 mirum quantopere eo thesauro invento sim gavisus,
 præsertim quod spes certa effulgeret, posse me suo
 jam tandem auctori librum illum asserere, quem
 alibi incerto auctore citatum reperissem, ut qui
 non ignorarem scripsisse Rabanum de divinis offi-
 ciis. Verum dum paulo post penitus codicem intro-
 spicio, et mentionem in illo fieri video Gregorii
 papæ septimi, atque episcoporum Amalarii Trevi-
 rensis et Anselmi Lucensis, qui sæculis aliquot Ra-
 bano sunt posteriores, illius non esse certo depre-
 hendi. Neque tamen id me deterruit ab editione
 semel animo concepta; quin potius, quod tibi, Lec-
 tor, gratum illum fore mihi persuaderem, e blat-
 tis ac tineis jam tandem aliquando eruendum sus-
 cepti: hoc ipso quoque munusculo litterario conciliare
 me posse ratus studiosorum animos, ut si quid
 penes se habeant Rabani, quo meum hoc institutum
 tam pium promovere queant, communicare non
 graventur; quod ut faciant, ad unum omnes
 etiam atque etiam rogo atque adeo obtestor.

Accessit et alia occasio quæ me velis remisque,
 quod aiunt, in hanc impulit sententiam. Synodus
 novissima Tridentina Patres quosdam certo nu-
 mero delegit, qui ad evitandam illam (quam calum-
 niantur nostri sæculi Aristarchi) rituum ecclesiasti-
 corum discrepantiam, Breviarium ac Missale com-

ponerent, quæ suis numeris absoluta, toto Chri-
 stiano orbi observanda auctoritate apostolica pro-
 ponerent. Hos cum non dubitarem ad ritum vete-
 rem Ecclesiæ Romanæ omnia redintegratos, at-
 que ad eam rem non parum conducere posse no-
 strum Micrologum, ego illum primo quoque tem-
 pore evulgandum tenui, utpote e quo resarciri
 posse tantum non existimarem, quidquid a primæva
 illa Romani ordinis institutione variatum esset.
 Quam quidem ad rem cum multum etiam Amala-
 rium, Walafridum, Strabum, ac Honorii Gem-
 mam conferre, fatendum sit, tamen hujus mihi
 auctoritas non negligenda, imo cæteris etiam esse
 præponenda videtur: propter eam, quam longo
 harum rerum usu et non Amalarii tantum, qui
 inter hos facile principem locum obtinet, verum
 longe etiam antiquiorum, quorum apud omnes
 sancta debet esse auctoritas, diligenti lectione sibi
 acquisivit rerum ecclesiasticarum singularem periti-
 am.

Hi sunt, Magni Gregorii Sacramentarius et Anti-
 phonarius, atque Hieronymi Lectionarius, quem
Comitem inscripsit, Quos in divinis officiis consti-
 tuendis sibi ob oculos semper posuit, et sicut ad
 Cynosuram nautæ, ita ad hos semper sibi respi-
 ciendum esse putavit. Eos, cum ad ecclesiastica
 officia recte constituenda plurimum obtineant mo-
 menti, nos propediem in lucem proferemus, et, Deo
 approbante, cum omnibus communicabimus. E qui-
 bus, mea quidem sententia, rectius pristinæ integritati
 omnia restitui possint, quam e Missalibus
 aut Breviariis quæ hodie circumferuntur: quæ quan-
 quam Ordinis Romani nunc novi, nunc antiqui præ-
 se titulum ferant, non per omnia tamen cum illo
 consentire auctores citati, ac noster hic manife-
 stum faciunt. Exemplis quod dico comprobari pote-

rat, tum de evangelio ad Dominicam Adventus primam. ac Dominicarum vagantium intercalatione post Pentecosten, tum de observata ad amussim evangeliorum cum orationibus concordia, quam præscripsit divus Gregorius.

Verum hoc loco iis supersedendum putavi, ne cuiquam prolixitate nimia molestus sim, neve censoris mihi munus arrogare videar. Si quis ejus rei sit curiosior, consulat vicesimum unum, tricesimum primum, quadragesimum primum, ac postrema duo Micrologi capita. Hoc unum dicere non verebor, minus novitatis ortum iri in cæteris per orbem Ecclesiis, si ritum illum veterem Romanum sequantur Patres, quam si recentiorum hunc nulla sui parte immutatam retineant. Ad illum enim quam proxime accedunt omnes pene totius orbis Romanæ Ecclesiæ, ac nostra quoque Brugensis, nunc cathedralis, jam inde vero ab annis septingentis canonicorum collegio insignis.

Hunc vero non multis ab hinc sæculis, si qua historiæ habenda fides, e sacello pontificio nuttati sunt Patres instituii Franciscani, ac postmodum soli fere Romani in usum receperunt. Testatum id reliquit ante annos prope ducentos circa annum Domini 1580 Radulphus de Rivo, Tungrensis decanus, in libro (quem penes me manuscriptum habeo) De canonum observantia. Apud illum propositionis vicesimæ secundæ hic est titulus: « Ordo sanctæ Romanæ Ecclesiæ, non ex usu Fratrum Minorum, sed ex sacris canonibus, Scripturis authenticis, libris antiquis, generalique et proportionali locorum consuetudine, colligatur. » Quod cum multis argumentis e re ipsa petitis, collatione rituum inter se facta, sparsim toto opere asseruisset, hoc loco idipsum duplici ratione historica late deducit, nos vero in suam contraximus. Harum prior, quod ipse Romæ didicisset, in sacello pontificio apud Lateranum, non tam plene solere fieri officia ecclesiastica atque in aliis collegiatis Urbis ecclesiis, imo id capellare officium (ita vocat) brevius fieri consuetum, ac sæpius a pontificibus variatum, atque id esse quod Fratres Minores observandum susceperunt, quippe cujus ordinarium ipse Romæ viderit a tempore Innocentii papæ collectum.

Altera, quod Nicolaus papa tertius sub annum Domini 1277 remotis a reliquis quoque Urbis ecclesiis libris antiquioribus, Breviaria ac libros Missales ordinis Fratrum Minorum in usum introduxerit, ac per omnes Urbis ecclesias observari mandaverit, usque adeo ut ætate sua Romæ libros omnes Radulphus novos repererit. Sed hæc extra scopum: illud vero ad institutum nostrum proprius pertinet, quod habet ille. « Aliæ autem nationes, inquit, orbis Romani libros et officia sua habent o directo ab ipsis ecclesiis Romanis et non a capella papæ, sicut ex libris et tractatibus Amalarii, Walafridi, Micro-

logi, Gemmæ, et cæterorum de officio divino scribentium, colligitur evidenter. »

Quæ verba eo libentius huc adduximus, quod Micrologi nostri argumentum paucis explicant, quem tanti fecit ille, ut præ reliquis, ejus potissimum auctoritate nitatur, ac integras aliquando paginas in suum opus ex illo transcripsit. unde quædam etiam loca restituvimus, ut hinc etiam innotescat non a me primum, sed jam olim ab illo in pretio habitum Micrologum, nec mirum cuiquam videatur quod sine auctoris nomine emittere illum in lucem non sim veritus, quippe quod etiam id ætatis ignoratum sit a viro antiquitatis ipsius perscrutatore vigilantissimo.

Ego vero (ut ad illum nostra redeat oratio) quis tandem hujus libri sit auctor, humilitatis ergo prætermisisse suum nomen arbitror, uti ab aliis multis factum reperimus. Nam quod quidam Bernardo Constantiensi ascribant, ex conjectura est, eo quod Romanum Ordinem ab illo descriptum testetur Trithemius: nec temporis ratio satis convenit. Ab aliis Joannis Micrologus inscribitur, sed quis ille Joannes fuerit, nescio. Vixisse autem constat auctorem ætate Gregorii septimi pontificis, quem Romanæ sedi suo tempore præsedisse non obscure subindical, quanquam jam defunctum, cum hæc scriberet, familiarem quoque fuisse se significat Anselmo Lucensi qui fuit Gregorii septimi cooperatore indefessus, quorum uterque floruit, atque adeo et auctor noster, circa annum Domini millesimum octogesimum, ante annos prope quingentos. Quæ ætate cum observata adhuc fuerit quibusdam in locis communio Eucharistiæ sub utraque specie, non est quod miretur quisquam si quid alicubi in Micrologo scriptum repererit de ejus generis communionem. Quanquam tamen satis colligi deur ex capite decimo septimo jam tum usitatam fuisse communionem infirmorum sub altera, panis nempe specie duntaxat. Verum de his alias fortasse latius, uti etiam de missis tum publicis tum privatis, quas utrasque agnoscit non uno in loco Micrologus.

Quidquid præterea ille continet animadversione dignum, ad calcem paginæ adnotatum reperies. Cæterum si quis me actum agere dicat in publicando Micrologo, quem jam pridem viderit ab aliis editum, hoc illi respondeo, non nisi mera illa esse fraguenta, hunc vero nostrum 40 capitibus auctiorem: illa de missa rite celebranda duntaxat, nostrum de cæteris quoque totius anni officiis pertractare. Quare cum tibi, Lector, satisfactum abunde existimem, ne præfationis modum excedere videar, vela orationis contraham: tu, quidquid id est, æqui, quæso, bonique consulas. Certe si placere intellexero, etiam alios aliquot ejusdem argumenti libellos, non visos hactenus, propediem in lucem proferre est animus. Tu interea vale ac frue.

DE AUCTORE MICROLOGI.

I.

Ex Magistro Sacri palatii.

Nonnulli putant auctorem hujus libri fuisse Guidonem Aretinum, monachum S. Benedicti, insignem musicum, qui notas illas musicas *ut, re, mi, fa, sol, la*, primus excogitavit, et librum de musica, Micrologum nuncupatum, ediderit, ad cuius finem ita peroravit: *Explicit Micrologus Guidonis, suæ ætatis anno tricesimo quarto, Joanne vicesimo Romanam gubernante Ecclesiam.* Hæc ille, de quo plura tomo XI Annal. anno Domini 1022, et in Apparatu sacro Possevini. At cum scriptor hujus Micrologi de ob-

servationibus ecclesiasticis, cap. 14, 17, 24, 25, 43, diserte asserat se post tempora sancti Gregorii septimi Romani pontificis hunc commentarium elaborasse, equidem Guido ille Aretinus, qui tempore Joannis vicesimi, qui Benedicto octavo successit, tricesimum quartum agebat annum, si hujus libri est auctor, oportuit ipsum plus quam nonagenarium hoc opus scripsisse: nam Joannes vicesimus obiit anno Domini 1035. Sanctus Gregorius autem septimus 1085, secundum veriorum annalium chronologiam. Illud autem extra controversiam est librum titulum Micrologum ab Guidone de musica conscriptum ad Thedalebum, episcopum Aretinum, longe

diversum esse ab isto, quod hic ponitur, Micrologo. A Cæterum auctorem hujus Micrologi tempore sancti Gregorii septimi vixisse, idem capit. 44 affirmat his verbis: *Nam et illi sedi apostolicæ nostro tempore talem gubernatorem, reverendæ, inquam, memoriæ Gregorium papam, imposuit, etc.*

II

Ex P. Theophilo Raynaudo S. J. in *Erotematis de bonis et malis libris*.

Bernoni abbati Augiensi suppositus est liber *Micrologus*, is enim est libri titulus, non autem, ut aliqui commenti sunt, cognomentum auctoris, quem fingunt vocatum *Joannem Micrologum*. Ejus ergo libri auctorem Claudius Expensus tractatu De missa publica et privata, qui habetur in calce operis ab eo conscripti De adoratione Eucharistiæ, ait fuisse Bernonem Augiensem, sub cujus nomine eum librum prodidisse ait Parisiis anno 1518, titulo libri *De officio missæ*, quem inter Bernonis Opera numerat Trithemius. Non potest tamen verisimiliter Bernoni tribui *Micrologus*, quandoquidem Berno libro de rebus ad missæ officium pertinentibus testatur se interfuisse coronationi Henrici primi per Benedictum octavum, anno 1014. auctor autem *Micrologi* cap. 34 testatur se scribere post obitum Gregorii septimi, qui excessit et vivis anno 1085; atque ita oporteret fateri Bernonem plus quam decrepitum scriptioni *Micrologi* dedisse operam. Est qui

scribat auctorem *Micrologi* fuisse Guidonem, abbatem S. Crucis Avellani, prope Aretium, qui cantum figuratum et solemnes illas notas *ut, re, mi, fa sol, la*, excogitavit. Nam Donnizo presbyter, carmine De gestis comitissæ Matildis, agens de Thebaldo, Aretino episcopo, sic canit:

*Micrologum librum sibi dicit Guido, peritus
Musicus et monachus, nec non eremita beandus.*

Hic tamen *Micrologus* longe diversus est ab eo opere *De ecclesiasticis observationibus*, aut, *Officio missæ*; nam cardinalis Baronius anno 1022 recitans præfationem ejus ad prædictum Thebaldum, monstrat fuisse librum De musica, qui ibidem scriptus refertur anno ætatis Guidonis 34, sub Joanne Romano pontifice, nempe Joanne XX, qui est sublatus et vivis anno 1033. Ex qua temporum collatione in idem prope incommodum revolvimur, in quod se concessisse vidimus, qui id opus ascripsere Bernoni. Nam si Guido tempore Joannis XX agebat ætatis annum B 34, ut testatur vetus codex *Micrologi* musici (cui id opus ascriptum esse refert Baronius) auctor autem *Micrologi* de ecclesiasticis observationibus scripsit post Gregorium septimum, quem notavimus obiisse anno 1085, necesse erit Guidonem plusquam nonagenarium scripsisse hoc opus de ecclesiasticis observationibus. An in Guidone præcessit quod sæculum proximum in Martino Navarro expertum est, ut scilicet 90 coque amplius annos natus, adhuc scriptioni daret operam?

MICROLOGUS

DE ECCLESIASTICIS OBSERVATIONIBUS

CAPITA SEQUENTIS OPUSCULI.

- CAP. I. De introitu missæ.
- CAP. II. De *Gloria in Excelsis*, et *Dominus vobiscum*.
- CAP. III. De prima oratione in missa.
- CAP. IV. De numero orationum.
- CAP. V. De authenticis orationibus.
- CAP. VI. De conclusione orationum.
- CAP. VII. De conclusione seu confirmatione orationum.
- CAP. VIII. De epistola ad missam legenda.
- CAP. IX. De evangelio legendo.
- CAP. X. De oblatione in altari componenda.
- CAP. XI. Quid super oblationem sit dicendum.
- CAP. XII. Quid auctum sit in Canone.
- CAP. XIII. Quid superfluum sit in Canone.
- CAP. XIV. De signis super oblationem.
- CAP. XV. De acceptione oblationis in manus.
- CAP. XVI. De commemoratione Dominicæ passionis.
- CAP. XVII. De commemoratione mortuorum, et reliquis observantiis, usque ad finem Canonis.
- CAP. XVIII. De panis fractione et communicatione.
- CAP. XIX. De vitanda intinctione.
- CAP. XX. Repetito a superioribus.
- CAP. XXI. De benedictione post missam.
- CAP. XXII. Quid agat sacerdos post missam.
- CAP. XXIII. Brevis descriptio celebrandæ missæ.
- CAP. XXIV. De vernali jejunio.
- CAP. XXV. De æstivali jejunio.
- CAP. XXVI. De autumnali jejunio.
- CAP. XXVII. De hiemali jejunio.
- CAP. XXVIII. De officiis eorumdem jejuniorum.
- CAP. XXIX. De vacantibus Dominicis.
- CAP. XXX. De Adventu Domini.
- CAP. XXXI. De evangelio, *Cum aporopinquaret*.

- CAP. XXXII. De historia, *Clama*.
- CAP. XXXIII. De septem diebus ante Natale Domini.
- CAP. XXXIV. De Natali Domini.
- CAP. XXXV. De secunda vespere sancti Stephani.
- CAP. XXXVI. De Innocentibus.
- CAP. XXXVII. De officio, *Dum medium silentium*.
- CAP. XXXVIII. De eodem officio, in alia Dominica repetendo.
- CAP. XXXIX. De octava Domini.
- CAP. XL. De Epiphania.
- CAP. XLI. De Dominicis post Epiphaniam.
- CAP. XLII. De duobus festis in unum diem concurrentibus.
- CAP. XLIII. De martyribus Rom. pontificibus.
- CAP. XLIV. De octavis sanctorum.
- CAP. XLV. De priori vespera Dominicarum.
- CAP. XLVI. De aqua aspersionis, *Gloria in excelsis*
Ite missa est, Credo in unum.
- CAP. XLVII. De Septuagesima.
- CAP. XLVIII. De festis infra Septuagesimam et
Quinquagesimam concurrentibus.
- CAP. XLIX. De Capite Jejunii.
- CAP. L. De Quadragesima.
- CAP. LI. De oratione super populum.
- CAP. LII. De diebus Dominicæ passionis.
- CAP. LIII. De Sabbato sancto.
- CAP. LIV. De Paschali observatione.
- CAP. LV. De festis infra Paschale tempus.
- CAP. LVI. De Pascha annotino.
- CAP. LVII. De Litanis.
- CAP. LVIII. De hebdomada Pentecostes.
- CAP. LIX. De octava Pentecostes.
- CAP. LX. De officio S. Trinitatis.
- CAP. LXI. De concordia et ordine officiorum.
- CAP. LXII. De Dominicali officio non facile prætermittendo.

CAP. I. — *De introitu missæ.*

Presbyter, cum se parat ad missam, juxta Romanam consuetudinem decantat hos psalmos : *Quam dilecta, Benedixisti, Inclina, Domine, Credidi* (*Psal. LXXXIII, LXXXIV, LXXXV, CXV*) ; deinde *κύριε ἰσησσοῦ, Pater noster*, cum precibus et oratione pro peccatis, videlicet ut intus et exterius summo sacerdoti placere valeat, quem cum sacratissima oblatione sibi omnibusque Christianis placere desiderat. Paratus autem intrat ad altare, et facit confessionem, quia scriptum est : *Sapiens accusator est sui in principio* (*Prov. XII*) ; et antiquæ legis sacerdotes primum pro se, deinde pro populo offerre soliti erant (*Hebr. vii, Lev. xvi*). Interim cantatur antiphona ad Introitum, quæ ab introitu sacerdotis ad altare hoc nomen meruit habere (1). Hanc ad Introitum diei Cœlestinus papa, in ordine quadragesimus quintus, instituit, cum usque ad ejus tempora ante sacrificium Epistola tantum Pauli et evangelium legeretur. Litanæ quæ sequuntur propter ipsa Græca verba a Græcis assumptæ creduntur.

CAP. II. — *De Gloria in excelsis, et Dominus vobiscum.*

In omni festo quod plenum habet officium, excepto intra Adventum Domini, et Septuagesimam, et natali Innocentium, tam presbyter quam episcopus *Gloria in excelsis* dicunt. Quod etiam nunquam post meridiem legitur dicendum, nisi in Cœna Domini (2), ubi chrisma conficitur, et in Sabbatis Paschæ et Pentecostes. Deinde versus ad populum, dicit : *Dominus vobiscum*. Respondetur : *Et cum spiritu tuo*. Notandum ex his verbis plures esse debere respondentes et unum salutantem. Sicut enim inepte responderetur, *Et cum spiritu vestro*, cum unus esset saluator, sic incongrue salutatur per, *Dominus vobiscum*, cum unus tantum adsit vel nullus. Hoc utique beatissimi Patres apostolici, Anacletus, qui a beato Petro quintus, et Soter, in ordine decimus tertius, decretis suis firmavere, ut sacerdos semper vel tertius esset, dum missas celebraret. Zacharias autem, vir apostolicus, in ordine nonagesimus tertius, constituit ne sacerdotes ad celebranda missarum solemnia cum baculo intrarent, nec velato capite altari astarent. Sancti quoque Patres in Aurelianensi concilio, capitulo tertio, constituerunt ut ad salutationes sacerdotis non solum clerici et Deo dicati, sed et omnis plebs consona voce respondeat.

CAP. III. — *De prima in missa oratione.*

Sequitur oratio quam Collectam dicunt, eo quod sacerdos, qui legatione fungitur pro populo ad Dominum (*II Cor. v*), omnium petitiones ea oratione colligat atque concludat. Illæ tamen orationes specialius Collectæ vocari videntur, quæ apud Romanos super collectam populi fiunt, dum colligitur, ut procedat de una ecclesia in aliam, ad stationem faciendam ; ut in Capite Jejuniæ illa oratio : *Concede quæ-*

A sumus, apud Sanctam Anastasiam supra collectam populi dicitur, qui stationem apud Sanctam Sabianam celebraturus est.

CAP. IV. — *De numero orationum in missa.*

Juxta Romanum Ordinem non nisi unam orationem ante lectionem dicere debemus, ut Amalarius in prologo libri sui De officiis, se ab ipsis Romanis didicisse fatetur. Hoc utique et institutio officiorum exigere videtur ut, sicut ad unam missam, unam tantum lectionem et evangelium legimus, item unum introitum, imo unum officium cantamus, nihilominus et unam orationem dicamus. Sed hoc jam pauci observant ; imo plures in tantum orationes multiplicent, ut auditores suos sibi ingratos efficiant, et populum Dei potius avertant quam ad sacrificandum B illiciant. Hoc autem sapientioribus multum displicet, qui etsi aliquando antiquam traditionem, aliis mœrigerando, excedunt, in ipsa tamen sua excessione modum tenere et aliquam rationem attendere solent. Unde et in missa, etsi non semper una tantum oratione sint contenti, septenarium tamen numerum in orationibus raro excedunt : quem utique numerum nec Dominica oratio excedit, quæ cum solis septem petitionibus omnia corpori et animæ necessaria comprehendit. Hoc autem summopere solent observare, ut in missa aut unam, aut tres, aut quinque, aut septem orationes dicant. Unam propter Romanam traditionem ; tres, quia Dominus ante passionem suam ter orasse legitur ; quinque, propter quinque-partitam ejus passionem, in cujus commemoratione hæc eadem celebramus officia ; septem, quia et apostoli septem petitiones Dominicæ orationis ad consecrationem eorumdem mysteriorum frequentasse leguntur. In Nativitate tamen Domini ad missam in mane, Romani orationem de sancta Anastasia adjiciunt, quia stationem in ecclesia ejusdem martyris ad eandem missam agunt. Et nos quoque illos in illa adjectione imitamur, licet non eandem adjectionis occasionem habere videamur. Rarissime quidem diligentiores officiorum observatores, alios in orationibus numeros admittunt, nisi et quos nos supra competenti mysterio insignitos notavimus.

CAP. V. — *De authenticis orationibus.*

Alias quoque orationes, nisi antiquas et Gregorianas, difficillime admittunt, utpote quas in antiquioribus et emendatioribus Sacramentariis maxime inveniunt. Nam octavum Africanæ provinciæ concilium, cui sanctus Augustinus, imo ducenti et quatuordecim sancti Patres interfuerunt, capitulo duodecimo ita constituit (*Concil. Milevitanum, can. 12*) : *Nullæ preces, vel orationes, vel missæ, vel præfationes, vel commendationes, vel manus impositiones dicantur, nisi in concilio fuerint probatæ.* Item tertium Carthaginense concilium, cui item sanctus Augustinus interfuit, capitulo vicesimo tertio : *Nullus ad altare Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet, sed semper orationem ad Patrem dirigat, nec aqualibet ora-*

(1) Sic etiam Amalarius c. 5 lib. III.

(2) Vide hæc de re plura supra apud Damianum in tractatu inscripto, *Dominus vobiscum*.

trone utatur nisi probata. Oratio quidem ad Patrem a dirigenda est, juxta Domini præceptum, qui discipulos suos ita instruit, cum eum interrogarent, qualiter orare deberent: *Cum stabitis, inquit, ad orandum, dicite: Pater noster, qui es in cælis (Matth. xi), etc.*

CAP. VI. — *De conclusione orationum.*

Concludimus autem orationes, *Per Dominum nostrum*, videlicet Patrem orando per Filium, juxta ejusdem Filii præceptum, qui in Evangelio ita præcepit: *Usque modo non petistis quidquam Patrem in nomine meo; petite, et accipietis (Joan. xvi).* Qui et effectum nostris petitionibus, si per ipsum rogaverimus, promittit, dicens: *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (Joan. xvi).* Unde et orationes plurimas, vel pene omnes, satis congrue ita concludimus: *Per Dominum nostrum.* Paucissimæ enim [autem] inveniuntur quæ pro competentia sensus alia conclusione finiuntur. Ut illa: *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut natus Salvator, etc. Qui tecum vivit et regnat.* Item et illa: *Deus, cujus Filius in alta cælorum, etc. Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum vivit, etc.* In qualibet autem conclusione commemorationem sanctæ Trinitatis observare solemus, juxta quod in emendationibus Sacramentariis expressum invenimus. [Adeo enim sancti Patres invocationem sanctæ Trinitatis in orationibus sive benedictionibus observabant, ut nec in ipsis sacramentis aliquid ratum censerent, quorum confectioni invocatio sanctæ Trinitatis defuisset, ut in sacris Paulianistarum, quorum et baptismum sive ordinationes in conversis iteranda censuerunt (Concil. Nicæn., can. 19, et vi Synodus, can. 97.)] Sciendum autem in illa usitata conclusione, *Per Dominum nostrum*, quod Romanus Ordo et antiquissima exemplaria nomen Dei interponunt, ubi dicitur: *Qui tecum vivit et regnat Deus;* quod tamen moderni post nomen Spiritus sancti subjungere solent. Et hæc utique consuetudo etiam apud Romanos usquequaque adeo invaluit, ut antiquæ traditionis executio jam non sine scandalo locum habere possit, quod juxta Apostolum (Rom. xiv) et Evangelium (Matth. viii) in tam levibus causis summo studio devitare debemus.

CAP. VII. — *Iterum de conclusione seu confirmatione orationum.*

Secundum Romanam auctoritatem nullam orationem *Per eum qui venturus est* concludimus, nisi sit exorcismus, in quo diabolus per divinum judicium, ut a creatura Dei discedat, exorcizatur sive adjuratur. Nam in aliis orationibus, quas *Per Dominum nostrum* concludimus, Patrem, ut nobis per amorem Filii sui subveniat, imploramus. In exorcismo autem diabolus per Dei judicium, ut aufugiat, increpamus. Omnes autem astantes, juxta antiquam sanctorum Patrum traditionem, in signum confirmationis *Amen* subjungere debent, ut communem orationem, quam sacerdos pro omnibus Domino libavit, confirmant. Unde et in ipsa secreta *Per omnia sæcula*

(3) *Ambone* vocat quod *vulvitur* vrius dixit.

sæculorum alius dicit, ut præmissa oratio per *Amen* a populo possit confirmari.

CAP. VIII. — *De Epistola ad missam legenda.*

Solis subdiaconibus inter inferiores gradus Romana auctoritas concedit ut, sacris vestibus induti, Epistolam legant ad missam. Quod tamen non ex eorum consecratione, sed potius ex ecclesiastica concessione meruerunt obtinere. Unde et rationalius esse videtur ut ipse sacerdos sibi Epistolam legat, quam ut aliquem nondum ordinatum sibi asciscat ad legendum. Nam beatus Hormisda, a sancto Petro quinquagesimus tertius papa, capitulo tertio, illum deponit, quicumque non ordinatus, officium ordinati usurpaverit, quod utique non ex consecratione, nec ex ecclesiastica consuetudine unquam promeruit. Canones etiam alios, nisi ad hoc ordinaros, in ecclesia legere, vel in publico [pulpito] psallere, vel *Alleluia* dicere, vel alicubi exorcizare, in diversis conciliis prohibere. Nihil autem obstat quin sacerdos in missa inferiorum ordinum officia, si necesse fuerit, expleat; quem et omnes inferiores obtinere constat, qui et in missa sacris vestibus est indutus, sine quibus ad altare juxta Romanum ministrare non debemus. Unde et congruentius ipse sibi officium subdiaconi repræsentat, quam quemlibet inordinatum, nec sacris vestibus indutum, hoc explere permittat.

CAP. IX. — *De evangelio in qua parte sit legendum.*

Diaconi quoque officium in missa nihilominus et ipse convenientius explebit, quam alius qui sacris vestibus non fuerit indutus. Nam etiam diaconus tempore oblationis et lectionis alba indutus esse debet, juxta quadragesimum primum Carthaginensis concilii quarti capitulum, cui sanctus Augustinus, imo ducenti septem et decem sancti Patres interfuerunt. Juxta decretum Anastasii papæ non sedetur donec [pro dum] evangelium legitur; quæ reverentia, ut aiunt, et apostolicæ lectioni apud Græcos exhibetur. Diaconus cum legit evangelium, juxta Romanum Ordinem, in ambone (3) vertitur ad meridiem, ubi et masculi conveniunt; non ad aquilonem, ubi femine consistunt. Ad principalem enim sexum merito vertitur, cui, ut Apostolus instituit, infirmior sexus domi instituendus committitur. Quod autem presbyteri ad legendum evangelium non se ad meridiem vertunt, hoc ideo inolevisse credimus, quia nec Ordo illis injunxit, ut in ambonem ad legendum sicut diacones ascenderent, ubi necessario ad masculos potius quam ad feminas se vertere deberent. Nam: juxta ecclesiasticam consuetudinem ad altare legunt, ubi nulla diversitas auditorum approximat, quæ legentes magis in hanc partem quam in aliam converti exigat. Nusquam ibi femine, sed soli religiosi ad dexteram et ad sinistram permittuntur stare. Ad sinistram vero cornu altaris habent librum, cum legunt evangelium, vel cum sacrificant, ut in dextra parte sint expeditiores ad suscipiendas oblationes, sive ad conficienda

altaris sacramenta. Unde ad aquilonem magis quam ad meridiem versi videntur, cum annuntiant evangelium. Hinc itaque [utique] illa usurpatio emersisse videtur, ut etiam diacones in ambone, contra Romanum Ordinem, se vertant ad aquilonem, potiusque se ad partem feminarum quam masculorum vertere non vereantur. Quæ usurpatio jam adeo inolevit, ut apud plerosque quasi pro ordine teneatur. Sed quia certissime contra ordinem est et inhonesta, a diligentioribus ordinis servatoribus merito refutatur. Ordo quoque præcipit ut, qui lecturus est evangelium, crucem sibi faciat in fronte, videlicet, juxta Augustinum, in sede ipsius verecundia, ut, eliminata omni verecundia, cum Apostolo (Rom. 1) non erubescat de Evangelio Christi, qui se in fine de illo erubiturum prædixit, quicumque cum hic, vel verba ejus coram hominibus erubuerit. Faciat etiam sibi in pectore crucem, ne aliqua suggestio diaboli eum impediatur, qui puro corde Evangelium Dei annuntiare valeat. Presbyter cum legit evangelium, Romano more planetam in dexterum levat humerum, ut expeditum se terrenis affectibus esse demonstrat ad evangelizandum. Eadem quoque ratione et diaconi, cum legunt, planetam tantum in sinistro humero ponere videntur. Item Romanus Ordo præcipit ut incensum semper præcedat evangelium, cum ad altare sive in ambonem portatur; non autem concedit ut oblatio in altari thurificetur; quod et Amalarius in prologo libri sui De officiis, Romanos devitare fatetur, quamvis modo a pluribus, imo pene ab omnibus usurpetur.

CAP. X. — De oblatione in altari componenda.

Finito evangelio, statim est offerendum, dum et offerenda canitur, quæ nomen de oblatione mutuavit. Nam ordine præpostero deinceps offertur, postquam in altari proposita oblatione sacerdos populum hortatur ad orandum. Sanctus Alexander papa, quintus a beato Petro, constituit ut panis tantum et vinum aqua mistum in sacrificio Domini offeratur, quia de latere Domini sanguis et aqua simul profluxerunt; unde sanctus Cyprianus (*epist. ad Cæcil de sacram. calicis*): « In calice, inquit, Dominico aqua vino deesse non debet, ne populus, qui per aquam juxta Apocalypsin significatur, a Christo separatus esse videatur. » Ita autem juxta Romanum ordinem in altari componenda sunt, ut oblata [i. e. hostia] in corporali posita, calix ad dextrum latus oblatae ponatur, quasi sanguinem Domini suscepturus, quem de latere Dominico profluxisse credimus. Nam oblata sive panem in verum Christi corpus, sicut et vinum in sanguinem Dominicum converti non dubitamus. Solent autem presbyteri, dum sine ministris offerunt, deposita oblata in altari patenam abscondere sub corporali, et fortasse ideo quia juxta Ordinem acolythus debet eam tenere involutam inter sacrificandum. Cooperitur quoque calix non tam causa mysterii quam cautela, usque dum finito Canone dicitur: *Oremus, Præceptis salutaribus moniti*. Discooperitur tamen,

dum legitur, ubi dicitur: *Accipiens et hunc præclarum calicem*. Et ibi: *Per ipsum, et cum ipso, et hoc* fortasse ideo quia cautius levatur sine operimento quam coopertus.

CAP. XI. — Quid super oblatione sit dicendum.

Composita autem oblatione in altari, dicit sacerdos hanc orationem juxta Gallicanum Ordinem: *Veni, sanctificator omnipotens, æterne Deus, benedic hoc sacrificium tuo nomini præparatum. Per Christum Dominum nostrum*. Deinde ante altare inclinatus, dicat hanc orationem, non ex aliquo ordine, sed ex ecclesiastica consuetudine: *Suscipe, sancta Trinitas, hanc oblationem, quam tibi offerimus in memoriam Passionis, Resurrectionis, Ascensionis, etc.* Quæ utique oratio a diligentioribus ordinis et comprobata consuetudinis observatoribus, tam pro defunctis quam pro vivis sola frequentatur, qui etsi multoties plurimum consuetudini cedant, superflua tamen summo pere devitant. Romanus tamen Ordo nullam orationem instituit post offerendam ante secretam. Erectus autem presbyter populum hortatur ad orandum, et ipse post finitam secretam, præfationem orditur in Canonem, in qua supernorum civium ordines merito connumerantur, quia eisdem mysteriis quæ ibi conficiuntur, juxta attestationem sanctorum Patrum, interesse creduntur. Unde et angelicus hymnus, id est, *Sanctus, sanctus, sanctus*, subsequitur, quem beatus Sixtus papa, in ordine octavus, constituit ut ante sacrificium diceretur. Hunc autem hymnum et ipse sacerdos cum aliis necessario debet dicere, ne seipsum sua prece videatur privasse, qui et suas voces et aliorum angelicis laudibus admitti deprecatus est in præfatione. Juxta Romanum Ordinem nunquam missam [missas] absque lumine celebramus: non utique ad depellendas tenebras, cum sit clara dies, sed potius in typum illius luminis cujus sacramenta ibi conficimus, sine quo et in meridie palpabimus ut in nocte.

CAP. XII. — Quid auctum sit in Canone.

Orationem quam Canonem, sive Actionem, propter regularem sacramentorum confectionem Romano more appellamus, quis composuerit, aperte non legimus, nisi quod S. Gregorius quemdam scholasticum illam composuisse testatur. Multa tamen eidem Canoni a sanctis Patribus inserta legimus, sicut a sancto Alexandrino papa, in ordine quinto, ipsius Dominicæ passionis commemoratio interscribetur. Item sanctus Gregorius papa primus: *Dicque nostros in tua pace disponas, usque Per Christum Dominum nostrum*. Et magnus Leo: *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*, in Canone addiderunt. Item [idem] quoque Gregorius Dominicam orationem se Canoni adjecisse in Registro suo asserit (*Registr. lib. vii, ep. 63, ad Joannem Syracusanum*), ubi quibusdam inde murmurantibus, humili responsione satisfecit, inconveniens esse asserens ut oratio quam scholasticus composuit super oblationem diceretur, et illa prætermitteretur quam ipsi apostoli ex institutione Dominica in confectione eorumdem sacra-

mentoribus usitasse crederentur [creduntur]. In sum- A
 nis quoque festiuitatibus quædam Canoni in illo
 loco, ubi dicitur *Communicantes*, vel *Hanc igitur
 oblationem*, interponimus, quæ tamen ex antiquioribus
 et emendatioribus Sacramentariis interponenda
 esse didicimus, videlicet in Natiuitate Domini, in
 Epiphania, in Cæna, in Pascha, in Ascensione, in
 Pentecoste. [Huiusmodi interpositiones efficiunt ut
 illud, *Communicantes*, apertius per se, quasi in ca-
 tholica communione manentes, intelligamus, quam
 id subsequentium sanctorum communionem ipsam
 referamus.] Nimis autem temerarium videtur ut nos
 aliqua Canoni ad nostrum libitum adjiciamus, nisi
 quæ a sanctis Patribus adjecta, vel adijcienda esse
 cognouimus; præcipue cum inter ipsos sanctos
 Patres nulli aliquid adiecisse legantur, nisi qui et
 apostolica auctoritate præditi hoc facere potuerunt.
 Optimum ergo videtur ut in hac causa terminos
 nostrorum patrum non excedamus, nec nos apostoli-
 cæ auctoritatis reos efficiamus, si, quod soli apo-
 stolicæ auctoritati competit, Canonem nostris inter-
 positionibus augmentare præsumamus.

CAP. XIII. — *Quid superfluum sit in Canone.*

Interponere enim solent quidam ibi suas orationes
 ubi dicitur: *Memento, Domine, famulorum famu-
 arumque*, et ante commemorationem defunctorum.
 Item post nomen domini papæ sive proprii episcopi,
 adijciunt: *Et omnibus orthodoxis atque catholicæ et
 apostolicæ fidei cultoribus*, sed superfluo. Nam Ordo
 talium in sequenti versu, ubi dicitur: *Memento,
 Domine, famulorum famularumque*, nobis concedit
 et omnium vivorum commemoremus, quoscunque
 voluerimus. Item post pauca addunt: *Pro quibus
 ibi offerimus*, cum in antiquioribus et veracioribus
 sacramentariis, non nisi sub tertia persona offe-
 rentes ibi [scripti] reperiantur. Item ibi: *Unde et
 memores, Domine, nos tui servi*, Natiuitatem Domini
 commemorant, cum juxta Apostolum in ejusmodi
 sacrificio non Natiuitatem Domini, sed mortem ejus
 annuntiare debeamus. Unde et sanctus Ambrosius,
 in libris Sacramentorum: « Quotiescunque, inquit,
 offertur sacrificium, mors Domini, resurrectio Do-
 mini, ascensio Domini significatur. » Quod et sanctus
 Augustinus sua attestatione confirmat. Quapropter
 et nos ibi tantum passionis, resurrectionis et ascen-
 sionis passionem, resurrectionem et ascensionem] D
 commemoramus. Hæc ergo omnia quæ nos adiectiva
 notauimus, ille procul dubio superflua et eradenda
 iudicabit, quicumque antiquiores et emendatiores
 sacramentarios diligenter inspexerit. Sciendum est
 item quod Romana auctoritas nomina vivorum
 fidelium internumerare permittit, ubi dicitur: *Me-
 memento, Domine, famulorum famularumque*; similiter
 et defunctorum, ubi iterum dicitur: *Memento etiam
 et eorum nomina*. Aliorum vero sanctorum nomina
 internumerare non debemus, nisi quos in Canone in-
 uenimus antiquitus descriptos, excepto post, *Pater
 noster*, in illa oratione ubi juxta ordinem quantum-

libet [quorumlibet] sanctorum nomina internumerare
 possumus. Et hoc etiam notandum quod personæ
 prælatorum et subjectorum in Canone distinguuntur.
 Ubi enim domini apostolici sive episcopi nostri no-
 men assumimus, de prælatibus agere videmur. De
 subjectis vero statim in sequenti versu, ubi dicimus:
Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum.
 Item illud: *Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ*
 de prælatibus sonat. Nam quod sequitur: *Sed et cunctæ
 familiæ tuæ*, subjectos videtur intimare. Item: *Unde
 et memores, Domine, nos servi tui*, de prælatibus, et
 illud: *Sed et plebs tua sancta*, de subjectis agere non
 dubitatur.

CAP. XIV. — *De signis super oblationem.*

De signis autem quæ super oblationem a diversis
 B diverse fiunt, nos ab apostolica sede potissimum for-
 mam sumere decreuimus, unde totius Christianæ
 religionis ordinem et originem suscepimus. Nam et
 illi sedi nostro tempore talem Deus gubernatorem,
 reuerendæ, inquam, memoriæ Gregorium (4) papam
 imposuit, qui sub decem suis antecessoribus, a puero
 Romæ nutritus et eruditus, omnes apostolicas tra-
 ditiones diligentissime investigavit, et investigatas
 studiosissime in actum referre curauit. Hunc ergo
 doctorem religione et auctoritate præcipuum, imo
 apostolicam traditionem per ipsum in consecrandis
 mysteriis potissimum imitari decreuimus. Sicut nos
 ipsi per ipsum et per episcopos qui eum imitati
 sunt, accepimus, impari numerum semper in dis-
 pensatione signorum super oblationem observamus,
 videlicet unam crucem, vel tres, vel quinque faci-
 ciendo, et hoc utique non sine certi causa mysterii.
 Nam in una et tribus, unum et trinum Deum inti-
 mamus. In quinque autem quinquepartitam Domini
 passionem significamus. Merito autem impar nume-
 rus in ecclesiasticis officiis frequentatur, quia nun-
 quam in duo æqualia unitate impediende dividitur,
 sicut unitas sanctæ Ecclesiæ nullatenus eam in duo
 secari patitur. In primis ubi dicitur: *Hæc dona,
 hæc munera, hæc sancta sacrificia*, tres tantum
 cruces super panem et vinum communiter facimus,
 nec unquam panem a calice separamus in consigna-
 tione, nisi ubi separatim nominantur in Canone.
 Ita autem illa communiter signamus, ut erecta pars
 crucis, tantum super panem, transversa autem su-
 per calicem protendatur. Nam erecta pars crucis
 corpus Dominicum sustinuit; transversa autem ipsius
 brachia distendit. Unde et Calix congrue sub bra-
 chio ejus collocatur, quasi de latere Dominico san-
 guinem Domini suscepturus. Cum dicimus: *Hanc
 igitur oblationem*, usque ad altare inclinamur, ad
 exemplar Christi, qui se humiliavit pro nobis usque
 ad mortem crucis. Erecti autem cum dicimus: *Be-
 nedictam, ascriptam, ratam*, tres cruces super utrum-
 que simul facimus. Non enim hic sola oblata si-
 gnanda est, ut quidam faciunt, sed utrumque
 signatur in oblatione. Nam sequitur, *ut nobis fiat
 corpus et sanguis*, subauditur, hæc oblatio. Et hoc

(4) Gregorium VII.

sum dicitur, quarta crux super panem, et quinta super calicem separatim imponitur. Congruè autem prius tres tantum cruces super utrumque fecimus [facimus], licet quinque voces ad signa faciendæ æquipollentes haberemus, id est, *Benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilem*, videlicet ut quinarium numerum non excederemus, et quintam crucem super calicem quasi quinti vulneris indicem, unde sanguis profluxit, competenter faceremus.

CAP. XV. — *De acceptione oblationis in manus.*

Deinde panis in manus accipitur, et antequam reponatur in altare, benedicitur. Item et calix elevatus ante depositionem benedicitur. Nam et ipse Dominus in Evangelio utrumque legitur benedixisse antequam dimitteret e manibus. Accepta enim in manibus benedixit, postea discipulis dedit (*Matth. xxvi*). Item, ubi dicitur: *Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam*, tres cruces super utrumque simul facimus, quia et utrumque simul in eisdem verbis intelligimus. Quartam autem crucem super panem, et quintam super calicem separatim insignimus, iterum sanguinem Dominicum de latere Dominico profluentem designantes.

CAP. XVI. — *De commemoratione Dominicæ passionis.*

Notandum autem per totum Canonem Dominicæ passionis commemorationem potissimum acitari, juxta Domini præceptum in Evangelio: *Hæc*, inquit, *quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis* (*Matth. xxvi*; *Luc. xxii*); et illud Apostoli: *Quotiescunque hoc sumpseritis, mortem Domini annuntiabitis* (*I Cor. x*). Unde et ipse sacerdos per totum Canonem in expansione manuum non tam mentis devotionem quam Christi extensionem in cruce designat, juxta illud: *Expandi manus meas tota die*. (*Isa. Lxv*). Non ergo digiti sunt contrahendi semper, ut quidam præ nimia cautela faciunt. Male enim cauti sumus, si Christum imitari summopere non studemus. Congruum ergo est ut manus expandamus infra Canonem, hoc tamen observato ne quid digitis tangamus præter Domini corpus. Notandum quoque in ipso Canone quinque, per Christum Dominum nostrum, haberi; et in ipsa quinarum conclusionem non incongrue quinarium Domini vulnerationem intimari. Presbyter autem manus raro remittere solet, nisi cum necessario propositam oblationem benedicere debet. Presbyter et humiliationem Domini usque ad crucem, ut prædiximus, nobis indicat, cum se usque ad altare inclinatur, dicendo: *Hanc ergo oblationem*. Statim enim in sequentibus narratio de Dominica passionis ordinatur, cujus typus usque ad *Supplices te rogamus*, observatur. Ibi videlicet sacerdos se juxta altare inclinans, Christum in cruce inclinatio capite spiritum tradidisse significat.

CAP. XVII. — *De commemoratione mortuorum et reliquis observantiis usque in finem Canonis.*

Post mortem Christi in cruce commemoratio mortuorum subsequitur, quia nec aliorum mortuorum [defunctorum] commemoratio agenda est, nisi qui

A in Christi morte redempti sunt, et in Christo hanc vitam finirent. Cum autem sacerdos vocem exaltat, dicens: *Nobis quoque peccatoribus, centurionem illum* designat qui visa morte Christi vocem exaltavit, dicendo: *Vere Filius Dei erat iste*. Tres vero cruces super corpus et sanguinem communiter facit, cum dicit: *Sanctificas, vivificas, benedixis*, in honorem sanctæ Trinitatis. Postea cum corpore Dominico quatuor cruces super calicem facimus, dicendo: *Per ipsum et cum ipso et in ipso*, et quintam in latere calicis, videlicet iterum vulnus Domini lateris significando. Unde et calicem ex eodem latere cum oblatione tangimus juxta Romanum Ordinem. Multi tamen tres tantum cruces super calicem et duas in latere ejus faciunt; sed videtur incongruum, cum Christus tantum vulnus in latere habuerit nisi unum. Sed reverendæ memoriæ Gregorius papa fecit, ut prædiximus, quod beatus Anselmus Lucensis episcopus ita ab eo se didicisse testatus est, et hoc ita semper observavit, nobisque itidem observandum firmissime inculcavit. Cum dicimus: *Per omnia sæcula sæculorum*, corpus cum calice levamus, et statim in altari deposita cooperimus: Quia et Joseph corpus Dominicum de cruce levavit, et in sepulcro depositum lapide cooperuit. Hucusque calix pro cautela cooperitus videbatur, deinceps autem magis pro mysterio cooperitur, quia sicut Christus tres dies in sepulcro factus cooperitus, ita et nos corpus Domini et calicem cooperimus, usquedum tres articulos orationis compleamus, quippe præfationem Dominicæ orationis, et ipsam Dominicam orationem, et illam quæ sequitur, quæ embolis Dominicæ orationis nuncupatur. Juxta Romanum Ordinem cum dicitur: *Et ab omni perturbatione securi*, accipit archidiaconus a subdiacono patenam nudam, quam acolythus tenuit involutam, osculatam dat uni ex diaconibus tenendam, ad confectionem in ea faciendam. Unde sacerdos sine ministro sacrificans ad eundem locum eam de subcorporali absconditam resumit, et osculatam in altari deponit, ut hostiam in ea confringat. Cum autem dicit: *Per Dominum nostrum, rumpit hostiam* ex dextro latere juxta Ordinem, ad designandam Dominicæ lateris percussorem. Deinde majorem partem in duo confringit, ut tres portiones de corpore Dominico efficere possit. Nam unam in calicem, D faciendæ crucem, mittere debet, cum dicit: *Per Dominum sit semper vobiscum*, ad designandum corporis et animæ conjunctionem in resurrectione Christi. Alteram vero ipse presbyter necessario sumit, aut calicis participationem, juxta Dominicam institutionem. Tertiam autem communicaturis sive infirmis necessario dimittit, nec hoc utique sine certi causæ mysterii. Tripliciter enim corpus Domini intelligitur: unum quod resurrexit a mortuis, quod significat particula in sanguine missa; aliud, quod adhuc vivit in terra, significatum per particulam a sacerdote consumptam; tertium, quod jam requiescit in Christo, quod et a tertia particula in altari servata apte figuratur, quam viaticum morientium appellari solemus.

CAP. XVIII. — *De panis fractione et communicatione.*

Post immissionem autem panis in calicem, juxta Romanum Ordinem, dicit sacerdos sub silentio : *Fiat commistio et consecratio corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi.* Beatus Innocentius papa, in ordine quadragesimus quintus, constituit pacem dari post confectionem sacramentorum. Cum pacem damus, dicere solemus : *Pax tecum.* Responsio : *Et cum spiritu tuo.* Congruè autem pax datur ante communionem, quia judicium sibi manducat et bibit quicumque non prius fratri suo repacificatus, communicare præsumperit. Sergius papa, in ordine octogesimus sextus, constituit ut in tempore confectionis Dominici corporis *Agnus Dei* a clero et populo decantetur. Videlicet ut ille nobis propitiatur, cujus corpus ibi confringi videmus et credimus. Facta autem confectione, debent omnes communicare, interim cum et antiphona cantatur, quæ de communionem nomen mutuavit, cui et psalmus subjungendus est cum *Gloria Patri*, si necesse fuerit. Sciendum autem eandem Antiphonam semper eundem psalmum cum Introitu habere, si non habet proprium ex quo sumpta videatur. Orationem quam inclinati dicimus, antequam communicemus, non ex ordine, sed ex religiosorum traditione habemus, scilicet hanc : *Domine Jesu Christe, qui ex voluntate Patris.* Item et illud : *Corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi,* quod dicimus cum aliis eucharistiam distribuimus. Sunt et aliæ multæ rationes quas quidem ad pacem et communionem rivatam frequentant : sed diligentiores antiquiorum traditionum observatores nos in hujusmodi rivatis orationibus brevitati studere docuerunt, notisque publicis precibus in officio missæ occurrari voluerunt. Nam beatus Innocentius papa, scribens sancto Augustino et Aurelio episcopis, asserit quod nos plus communibus et publicis quam singularibus et privatis orationibus proficere poterimus.

CAP. XIX. — *De vitanda intinctione.*

Non est autem authenticum quod quidam corpus omni intingunt, et intinctum pro complemento communionis populo distribuunt. Nam Ordo Romanus contradicit, quia et in Parasceve vinum non consecratum, cum Dominica oratione et Dominici corporis immissione jubet consecrare (5), ut populus læne possit communicare. Quod utique superfluo reciperet, si intinctum Dominicum a priori die corpus servaretur, et ita intinctum populo ad communicandum sufficere videretur. Julius quoque papa, in ordine trigesimus sextus, episcopis Ægypti scribens, hujusmodi intinctionem penitus prohibet, et eorsum panem, et eorsum calicem, juxta Dominicam institutionem, sumenda docet. Unde et beatus Gelasius papa in ordine quinquagesimus unus quadragesimus nonus] scribens quibusdam episcopis, excommunicari illos præcepit, quicumque

(5) Ordo Romanus non consecrare, sed sanctificare habet, et proprie ad rem; nam vinum in Parasceve non consecratur, sed sanctificatur injectu corporis

sumpto corpore Jomin.co, a calicis participatione se abstinerent (6). Nam et ipse in eodem decreto asserit : « Hujusmodi sacramentorum divisio sine grandi sacrilegio provenire non poterit. » Postquam omnes communicaverint, dicit sacerdos hanc orationem sub silentio, juxta Romanum Ordinem : *Quod ore sumpsimus.* Qua finita, sequitur oratio sive orationes post communionem dicendæ, quæ eodem numero et ordine orationibus ante lectionem, sive pro secreta ante præfationem dictis, debent respondere. Quæ utique orationes non pro his qui communicaturi sunt, sed qui jam communicaverunt, juxta proprietatem sui nominis agunt. Ergo et ante ipsas communicare non negligant, quicumque earundem orationum benedictione foveri desiderant. His ita finitis, subsequitur : *Benedicamus Domino,* vel : *Ite missa est* : si tamen aliquod festum fuerit, quod *Gloria in excelsis* habere debuerit. Respondent omnes : *Deo gratias,* juxta Apostolum, pro collatis beneficiis gratias agentes.

CAP. XX. — *Repetitio a superioribus missæ.*

Ut autem a superioribus aliquantulum repetamus, postquam sacerdos resurrectionem Domini per conjunctionem corporis et sanguinis Domini denotaverit, subsequenter etiam pacem populo offerre debet, sicut et Christus post resurrectionem discipulis suis pacem obtulit, dicens : *Pax vobis.* Fractio oblationis, illam nobis fractionem panis insinuat, quam Dominus post resurrectionem suam coram discipulis fecit. Communicatio populi typum illius convivii gerit, quod non semel Dominus post resurrectionem suam cum discipulis iniisse legitur (*Luc. xxiv.*). Hos etiam post ultimum convivium ab eis discessurus in cælum, benedixit, sicut et sacerdos populum cum oratione post communionem benedicit, videlicet jam cito discessurus ab eo, cui tamen prius, ut ipse discedat, per *Ite missa est* denuntiat, in figuram angelorum, qui discipulis, discedente Domino ab eis, dixerunt : *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum?* et reliqua (*Act. 1.*) Quo audito, discipuli adorantes Dominum, reversi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, sicut et populus, relata Deo gratiarum actione, ad propria cum gaudio revertitur.

CAP. XXI. — *De benedictione post missam.*

Prius tamen ab episcopo benedicitur, si adest; sin autem, a presbytero qui missas celebravit, quamvis beatus Damasus papa hoc presbyteris non licere dicat, ubi de vana chorepiscoporum superstitione tractat, si tamen nos mendositas exemplaris non fessellit. Sed magnus Leo papa et beatus Gelasius papa, ejus successores, in ecclesiasticis officiis apprime eruditi, in decretis suis, ubi diligentissime quid presbyteris liceat, quidve non liceat, describunt, nullatenus illis benedictionem nisi episcopo præsentem, interdiciunt. Beatus quoque Hieronymus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis presbyter, qui Domini.

(6) Quæ sit vera mens Gelasii verborum, habes in Algerio, c. 8.

sub beato Damaso et post ipsum usque ad Sixtum A
 successorem ejus, ecclesiasticis institutis studiosissime invigilavit : ipse, inquam, Rustico Narbonensi episcopo de ecclesiasticis ordinibus scribens, presbyteros a benedictione super populum non prohibendos esse asserit : « Si, inquit, presbyter Christum consecrat, cum in altario Dei sacramenta benedicit, benedicere populum non debet, qui Christum meruit consecrare? » Et post pauca : « Hoc in ecclesiis tuis [suis] presbyteri faciant, quod Romæ, sive quod in Oriente, quod in Africa, quod in Hispania, quod in Britannia, quod in Gallia, quod in omnibus locis ubi humilitas perseverat. Ex his ergo conjicere possumus beatum Damasum papam hujusmodi benedictionem presbyteris illicitam, aut penitus non dixisse, aut si dixit, ecclesiasticam B
 tamen consuetudinem in hoc prævaluisse, præcipue cum ipsius verba ita possint intelligi ut presbyteros doceret quod eis quasi ex proprio officio usurpare non liceret, quod [quid] eis ab episcopali auctoritate concedi posse non ignorarent. Sic enim confirmatio neophytorum penitus separata est ab officio presbyterorum : quam tamen sanctus Gregorius papa primus quibusdam presbyteris concessisse legitur, scribens Januario Calaritano episcopo : « Item et susceptionem, pœnitentium non ex sua consecratione, sed ex episcoporum concessione presbyteri habere meruerunt. Quod illum non latebit, quicumque ordinem consecrationis eorum, sive statuta sanctorum Patrum, diligenter inspexerit. » Agathense quoque concilium capitulo quadragesimo quarto benedictionem super populum presbyteris prohibere videtur, sed hanc prohibitionem de episcopali tantum benedictione factam interpretantur; quæ utique benedictio juxta decimum octavum Toletani concilii capitulum (7), et attestationem S. Augustini ad Paulinum episcopum, ante communionem populo a solis episcopis debet [solet] impendi. Si quis vero hoc de hac ipsa benedictione de qua agimus dictum putaverit, sententia tamen provincialis concilii tam generali ecclesiasticæ consuetudini præjudicare non poterit. Ideo autem hujusmodi benedictio fortasse antiquitus presbyteris interdicta est quia et ad episcopale officium pertinere videbatur, et ecclesiastico conventui nondum adeo necessaria reputabatur. Nam soli communicantes confectioni sacramentorum antiquitus intererant : quibus et oratio post communionem, quæ pro solis communicantibus instituta est, pro benedictione potuit satisfacere. Apud modernos autem, cum jam populus communicare cessaret, nec tamen a divinis mysteriis se subtraheret, necessario permissum est ut a presbytero benediceretur, ne tam benedictione quam communione privatus discedere videretur. Sive autem ea occasione sive alia hoc presbyteris permitteretur ab episcopis, adeo tamen in usum jam usqueaque devenit, ut nequaquam

absque gravi scandalo a presbyteris in populo intermitteri [prætermitti] possit, nisi forte apostolica sedes generaliter et synodaliter prohibere voluerit.

CAP. XXII. — *Quid sacerdos agat post missam?*

Finitis omnibus osculatur sacerdos [presbyter] altare, dicens : *Placeat tibi, sancta Trinitas. Deinde* sacris vestibus se exuens, cantat hymnum trium puerorum, juxta quod patres in Toletano concilio decreverunt cap. 14, videlicet ut examinationi subjaceret quicumque sacerdos eundem hymnum post missam dicere negligeret. Psalmum quoque : *Laudate Dominum in sanctis ejus* in gratiarum actionem subiungens, cum *Pater noster*, et versibus ad hoc competentibus, concludit eam cum oratione illa : *Deus qui tribus pueris*. Sciendum autem juxta decreta pontificum quod presbytero non licet eam episcopo, nisi eo jubente, vel sacrificare, vel populum benedicere, vel salutare, vel exhortari. Unde cum legit evangelium coram episcopo, benedictionem petit ab eo. Item cum vult sacrificare, inclinat se episcopo pro concessione, qui etiam cum populo inclinatur, pro ultima benedictione.

CAP. XXIII. — *Brevis descriptio celebrandæ missæ.*

Presbyter cum se parat ad missam, in primis cantat psalmos : Quam dilecta, Benedixisti, Inclinae, Credidi propter. Deinde Kyrie eleison, Pater noster, Et ne nos inducas, Vers. Ego dixi, Domine. Convertere, Domine, Fiat misericordia, Sacerdotes, Protector noster aspice, Domine, exaudi. Oretio. Aude a nobis, Domine, iniquitates nostras et peccata nostra, ut mereamur puris mentibus introire. *Alia : Actiones nostras quæsumus, Domine, et aspirando præveni, et adjuvando prosequere, ut cuncta nostra operatio per te semper incipiat, et per te capta finiatur, Per Dominum nostrum, etc. Paratus autem, venit ad altare, dicens : Antiph. Introibo ad altare Dei. Psalm. Judica me, Deus, et discerne. Et facit confessionem. Confiteor Deo omnipotenti, isis sanctis et omnibus sanctis et tibi, frater, quia peccavi in cogitatione, in locutione, in opere, in resolutione mentis et corporis. Ideo precor te, ora pro me.*

Misereatur tui omnipotens Deus, et dimittat tibi omnia peccata tua, liberet te ab omni malo, et confirmet te in omni opere bono, et perducat nos pariter Jesus Christus Filius Dei vivi in vitam æternam. Amen. Indulgentiam et remissionem omnium peccatorum nostrorum tribuat nobis omnipotens et misericors Dominus. Amen.

Cum sacerdos accipit oblationem, dicit : Acceptabile sit omnipotenti Deo sacrificium nostrum. Deinde calice in altari ad dexteram oblato deposita dicit : Veni, sanctificator omnipotens, æterne Deus, benedic hoc sacrificium tuo nomini præparatum. Per Christum, etc. Et inclinatus ante altare, dicit : Suscipe, sancta Trinitas, hanc oblationem, quam tibi offerimus in memoriam passionis, resurrectio-

(7) Hodie exstat hic canon num. 50. Citat tamen eum Gratianus titulo c. 44.

nis, ascensionis Domini nostri Jesu Christi, et in honorem sanctæ Dei Genitricis Mariæ, S. Petri, et S. Pauli, et istorum atque omnium sanctorum tuorum, ut illis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem, et illi pro nobis dignentur intercedere, tuorum memoriam agimus in terris. Per Christum, etc. Deinde, *Orate*. Sequitur secreta.

Canon juxta Romanam auctoritatem est iste : Te igitur, clementissime Pater, per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum supplices rogamus et petimus uti accepta habeas et benedicas (*hic signat sacerdos oblationem et calicem tribus vicibus, sub una cruce*) hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata. In primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris toto orbe terrarum, una cum famulo tuo papa nostro. N et intesitate nostro.

Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum (*hic nomina viroorum memorentur, si volueris, sed non Dominica*) et omnium circumstantium, tuorum tibi fides cognita est, et nota devotio, qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis atque incolumitatis suæ tibi reddunt vota sua æternò Deo vivo et vero. Communicantes et memoriam venerantes in primis gloriosæ semper virginis Mariæ Genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi, sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum, Petri, Pauli, Andree, Jacobi, Joannis, Thome, Jacobi, Philippi, Bartholomæi, Matthæi, Simonis et Thaddæi, Lini, Cleti, Clementis, Sixti, Cornelii, Cypriani, Laurentii, Chrysgoni, Joannis et Pauli, Cosmæ et Damiani, et omnium sanctorum tuorum, quorum meritis precibusque concessas ut in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio. Per Christum Dominum nostrum. *Hic inclinatur usque ad altare, dicens*. Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed et cunctæ familiæ tuæ, quæsumus, Domine, ut placatus accipias, diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripias, et in electorum tuorum jubeas grege numerari. Per Christum Dominum nostrum. *Erectus autem cum tribus crucibus benedicit* : Quam oblationem tu, Deus, in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem acceptabilemque facere digneris. *Hic separatim signat oblatam et calicem*. Ut nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi. Qui pridie quam pateretur, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, elevatis oculis in cælum ad te Deum Patrem suum omnipotentem; tibi gratias agens, benedixit, fregit, dedit discipulis suis, dicens : « Accipite et manducate ex hoc omnes : Hoc est enim corpus meum. » Simili modo postquam cœnatum est, accipiens et hunc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens, benedixit, dedit discipulis suis, dicens : « Accipite et bibite ex hoc omnes : Hic est enim calix sanguinis mei novi et

æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis. » Unde et memores nos, Domine, servi tui, sed et plebs tua sancta, Christi Filii tui Domini Dei nostri tam beatæ passionis, necnon et ab inferis resurrectionis, sed et in cælum gloriosæ ascensionis, offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis. *Hic tres cruces super utrumque simul facit, et quartam super oblationem, et quintam super calicem*. Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ et calicem salutis perpetuæ. Super quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris, et accepta habere, veluti accepta habere dignatus es munera pueri tui justi Abel, et sacrificium patriarchæ nostri Abrahamæ, et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam. *Hic inclinatur se juxta altare, dicens* : Supplices te rogamus, omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum, in conspectum divinæ majestatis tuæ. *Hic erigit se dicens* : Ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti et gratia repleamur. Per Christum Dominum nostrum. *Hic duæ orationes dicuntur* : Memento etiam, Domine, et eorum nomina qui nos præcesserunt cum signo fidei, et dormiunt in somno pacis. *Et recitantur nomina*. Ipsis, Domine, et omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii lucis et pacis ut indulgeas, deprecamur, Per Christum Dominum nostrum. Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam et societatem donare digneris, cum tuis sanctis apostolis et martyribus, cum Joanne, Stephano, Mathia, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agatha, Lucia, Agnete, Cecilia, Anastasia, et cum omnibus sanctis tuis, inter quorum nos consortium, non æstimator meriti, sed veniæ, quæsumus largitor, admitte. Per Christum Dominum nostrum. Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas (*hic tres cruces super utrumque simul facit*), sanctificas, vivificas, benedicas, et præstas nobis (*hic cum oblata quatuor cruces facit super calicem, et quintam in latere ipsius*), per ipsum, et cum ipso, et in ipso est tibi Deo Patri omnipotenti in unitate Spiritus sancti, omnis honor et gloria. *Hic elevatur oblatam cum calice, dicens* : Per omnia sæcula sæculorum. *Responsio* : Amen. *Et deponatur oblatam, dicens* : Oremus. Præceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, audemus dicere : Pater noster, qui es in cœlis, usque, libera nos a malo. Libera nos, Domine, ab omnibus malis, præteritis, præsentibus et futuris. Et intercedentibus beata gloriosa semper virgine Maria, et beatis apostolis tuis Petro et Paulo atque Andrea (*hic nominatur quotquot sanctos voluerit*), cum omnibus sanctis, da propitius pacem in diebus nostris, ut ope misericordiæ

tuxæ adjuti, et a peccato simus semper liberi (*hic patenam accipiat, et osculatam deponat*) et ab omni perturbatione securi. *Hic corpus super patena in tria dividat, dicens* : Per Dominum nostrum Jesum Christum, usque, per omnia sæcula sæculorum. *Respon.* Amen. *Hic etiam tertiam partem in calicem mittat, licens* : Pax Domini sit semper vobiscum. *Respon.* Et cum spiritu tuo. *Et subjungit orationem istam* : Fiat commistio et consecratio corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi accipientibus nobis in vitam æternam. Amen. *Et osculato altari dat pacem astanti, ita dicens* : Pax tecum. *Respon.* Et cum spiritu tuo : *Inclinatus autem dicit antequam communi- cet* : Domine Jesu Christe, qui voluntate Patris, cooperante Spiritu sancto, per mortem propriam mundum vivificasti, libera me per hoc sacrosanctum corpus et sanguinem tuum ab omnibus iniquitatibus meis, et fac me tuis inhærere mandatis, et a te nunquam in perpetuum separari. Qui cum Patre, etc. *Cum distribuit eucharistiam, dicit* : Corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi proficiat tibi in vitam æternam. Amen. *Postquam omnes communicaverunt, dicit* : Quod ore sumpsimus, [vra] mente capiamus, et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. *Finita missa, dicit* : Placeat tibi, sancta Trinitas, obsequium servitutis meæ, et præsta ut hoc sacrificium, quod oculis tuæ majestatis ego indigne obtuli, mihi et omnibus pro quibus illud obtuli, te miserante, sit propitiabile, Per Christum, etc. *Exuens se vestibus sacris dicit.* *Psaln.* Benedicite omnia, Laudate Dominum in sanctis, Kyrie eleison, Pater noster. Constituteant tibi, Domine, omnia opera tua. Exsultabunt sancti in gloria. Exsultent justi in conspectu. Non nobis, Domine, non nobis. Domine, exaudi orationem. Deus, qui tribus pueris. Actiones nostras.

CAP. XXIV. — De jejuniis vernali.

Gregorius papa septimus cum apostolicæ sedit præsideret, constituit ut jejunium quod dicitur Martii in prima hebdomada Quadragesimæ omni anno celebraretur, sicut et sancti Patres illud instituisse leguntur. Nam sanctus Gregorius papa primus, tam in Sacramentario quam in Graduali libro, sive Antiphonario officia ejusdem jejunii primæ Quadragesimali hebdomadæ ascripsit. Item sanctus Hieronymus in libro Comitum lectiones et Evangelia de eodem Jejuniis eidem hebdomadæ injunxit. Ipsa etiam vacans Dominica, quam sanctus Gregorius in Quadragesima secundam esse voluit, evidentissime insinuat quod jejunium Martii nihilominus omni anno ipsam in prima hebdomada præcedere debeat. Non enim eadem Dominica proprie vacans diceretur, si non Sabbatum xi lectionum e vestigio subsequeretur, quod proprium est omnium Dominicarum vacantium, quæ cum proprio careant officio, ex præcedenti hebdomada inofficiantur, si tamen necesse fuerit ut assumantur. Unde et hæc Dominica de qua agimus ex quarta feria præcedenti jejunii officium mutuavit. Necessarium est ergo ut illud illam præcedat,

A cum non aliunde nisi ex ejus præcessionem eadem Dominica nomen et officium obtineat. Sed et Junii Gregorius papa, scribens de ordinatione [ordini] sancti Bonifacii archiepiscopi ad Moguntiacenses, præcepit ut ordinatio quæ jejuniis Martii ascribitur, in ingressu Quadragesimæ cum eodem jejuniis semper celebraretur. Beatissimus quoque Leo papa primus, in sermone de jejuniis septimi mensis, verum jejunium in Quadragesima, æstivum in Pentecoste, autumnale in septimo mense celebrandum esse denuntiavit. Item beatus Gelasius papa in decretalibus suis, capitulo 11, constituit, ut ordinationes presbyterorum et diaconorum, non nisi certis temporibus fiant, quippe in jejuniis quarti et septimi et decimi mensis, id est Junii, Septembris atque Decembris, necnon in quadragesimali initio jejuniis, quod procul dubio Martii intelligitur. Videsne ergo quam aperte idem jejunium cum ordinatione sua primæ Quadragesimali hebdomadæ ascribat, cum tam signanter Quadragesimali initio jejunium cognominetur? Hoc autem initium Quadragesimæ, non a capite jejunii, sed a subsequenti Dominica est computandum. Nam quamvis a capite jejunii pro quodam complemento Quadragesimali abstinentiæ incipimus, a subsequenti tamen Dominica, juxta assertionem sancti Ambrosii et sancti Gregorii et aliorum sanctorum Patrum, Quadragesimam proprie exordimur. Nullum autem commoveat quod tempore Henrici secundi imperatoris duodecim episcopi, Moguntia congregati, aliter de hoc jejuniis statuisse leguntur. Cum enim apud ipsos non modica varietas de hujusmodi jejuniis accideret, eo quod antiquam sanctorum Patrum traditionem in hac re minime attenderent, pro hujusmodi confusione corrigenda hæc sibi regulam proposuerunt, ut deinceps in prima quarta feria Martii, et in secunda Junii, et in tertia Septembris, omni anno jejunarent. Sed hæc regula apostolicæ auctoritati præjudicare nec debet nec potest, præsertim cum evidentissime statutis sanctorum Patrum videatur repugnare. Si enim prædictam regulam annuatim observamus, multoties non solum in Quadragesima, sed etiam ante Quadragesimam jejunabimus. Cum et statuta apostolicorum virorum, et institutio officiorum, ut prælibatum est, illud infra Quadragesimam, imo in prima Quadragesimæ septimana, semper celebrare decernant. Indubitanter ergo refutare debemus quidquid tam evidenter apostolicæ auctoritati contraire videmus, unde totius Christianæ religionis et ordinis exordium et formam accepimus. Nec mireris hoc jejunium potius Martii quam Februario ascribi, quamvis in Februario cum ipsa Quadragesima nonnunquam occurrat. Semper enim idem jejunium aut Kalendarum aliquando ad lunationem Martii, aut utrumque simul incurrit: Februarii autem Kalendarum aliquando, lunationem vero nunquam attingit. Ergo multo congruentius Martio ascribitur, quem nunquam relinquit, quæ Februario, quem multoties peritus non attingit. Observatur sane hoc jejunium cum ipsa Quadragesima

secundum lunationem, sicut et Pascha. Unde non incongrue ipsum Martio propter lunationem ascribitur, quamvis in Februario occurrat. Sicut et Pascha Aprili semper ascribitur, quamvis sæpe in Martio contingat. Nec hoc utique probabili exemplo carebit, si sacrorum ordinum dispensatio nonnunquam fiat in Februario, dum hoc egerit quadragesimalis initii præmutatio [ratio]. Nam reverendissimi Patres nostri, sanctitate et apostolica auctoritate præcipui, videlicet Simplicius, Gelasius, Symmachus, Felix, in Februario ordinationes fecisse leguntur, cum jam sancta Romana Ecclesia jejunia Quatuor Temporum in ordinatione observare decreverit, hocque aliis quoque Ecclesiis ita observandum promulgaverit. Ergo absque omni dubio observare debemus. Unde tam certa præcepta et exempla sanctorum Patrum apostolica auctoritate præditarum sufficienter habemus, præsertim cum et facilius observetur quod provida antiquitas et auctoritas instituit, quam quod inconsiderata novitas et infirmitas adinvenit. Nulli enim dubium est quin facilius sit omni anno idem jejunium Martii in eadem hebdomada cum eisdem officiis inconfuse celebrare, quam de hebdomada in hebdomadam non sine confusione officiorum, ut multi solent, illud annuatim mutare.

CAP. XXV. — *De jejunio æstivali.*

Gregorius papa septimus apostolicæ sedis præstans, constituit ut æstivale jejunium infra octavam Pentecostes annuatim celebraretur. Quod quidem sapientioribus reverentia sedis apostolicæ facile persuasit, simplicioribus autem nonnulla dubitatio super hujus statuti promulgatione remansit. Nam non tantum a consuetudine eorum discrepat, quam a quibusdam scriptis non adeo authenticis mutuaverant, id est a Moguntiacensi concilio, tempore Henrici secundi imperatoris facti; hoc enim hanc regulam jejuniis quatuor temporum præfixit (can. 3), ut in prima quarta feria Martii, in secunda Junii, in tertia Septembris, omni anno jejunetur. Præterea et hoc attendunt, quod in quibusdam Sacramentalibus inveniunt, quod et in primo Sabbato Martii, in secundo Junii, in tertio Septembris, jejunare debeamus. Illam tamen non minus observato, ut de uno Sabbato electionum usque in aliud, juxta Amalarium, quatuordecim hebdomadæ computentur. Si igitur, inquit, iuxta statutum domini apostolici infra Pentecosten annuatim jejunaveris, non semper secundam quartam feriam vel secundum Sabbatum Junii observare poteris. Sed cur more Phariseorum liquamus culicem, lutientes camelum? Cur, inquam, hujusmodi scripta prævaricari plus vereamur quam sedis apostolicæ decretum, præsertim cum ob eorum adinvicem epugnanciam se observare non permittant? Si enim iuxta Moguntiacense concilium in prima quarta feria Martii, in secunda Junii, in tertia Septembris omni anno jejunatur, primum Sabbatum Martii, secundum Junii, tertium Septembris annuatim observare nequebis, nec juxta Amalarium quatuordecim hebdo-

mas eisdem jejuniis internumerare valebis: quod illum non latebit, quicumque diligenter interjacentes hebdomadas singulis annis dinumerabit. Nunquam sane hujusmodi regulæ simul observari poterunt, nisi eo anno, cum Kalendæ Septembris in tertia vel in quarta feria occurrunt. Sed in hac causa Amalarium non adeo notandus est, qui non tam aliquam consuetudinem insituere quam de instituta competentem aliquam figuram eicere consuevit. Cur autem ista replicamus, cum etiamsi prædictæ regulæ sibi annuatim conveniant, auctoritati tamen sedis apostolicæ nullatenus præjudicare possent, cui omnes per omnia absque omni hæsitatione de eis obedire, cui nunquam debitam exhibemus obedientiam, si ejus statuta potius judicare quam implere curamus? Hoc est enim privilegium obedientiæ de sententia sui præceptoris non judicare, in iis duntaxat rebus quas canonicis Scripturis contraire non videmus, imo statim exsequi quod jubetur. Nam quicumque facere noluerit nisi quod prius sua ratione probaverit esse faciendum, non tam præceptoris suo quam propriæ voluntatis arbitrio satisfacisse judicabitur. Hanc ergo puram obedientiam cum omnibus spiritualibus nostris præceptoribus certissime debeamus, maxime tamen apostolicæ sedi ex intimo corde debemus quæ totius Christianæ religionis caput est et origo. Sed quia hæc ratio simplicioribus fortasse non sufficit, operæ pretium videtur de superiori statuto latius tractare, et quam rationale [rationabile], quam canonicum, quippe sanctis Patribus quam consonum reperiatur, elucidare. Beatissimus Leo papa I, in ordine quadragesimus septimus, cujus auctoritate congregatum et confirmatum est sanctum Chalcedonense concilium, in libro sermonum quarti mensis jejunium non nisi hebdomada Pentecostes celebrandum esse denuntiavit. Nec hoc tantum in uno sermone, sed in pluribus, quos de Pentecoste in diversis annis fecisse legimus; quod illum subterfugere non poterit, quicumque eundem librum diligenter perlegerit. Ibi enim evidentissime docebitur ex apostolica traditione hujus jejunii observantiam descendere, nec diversam sed continuam [divisam, sed contiguam], post diem Pentecostes celebrari debere. Sed ne aliquis eum hoc de quadragesimali jejunio, quod post Pentecosten agitur, non de jejunio quarti mensis, præcipisse putaret subsequenter decernendo admonet ut infra eandem hebdomadam quarta et sexta feria jejunetur, et in Sabbato apud Sanctum Petrum vigiliæ celebrentur, quem denuntiationis modum pene in omnibus suis sermonibus obtinuit, cum jejunia Quatuor Temporum denuntiaret. Nam illa Quadragesima post Pentecosten non omnibus ut hoc jejunium, sed solis poenitentibus observanda imponitur. Nec in hoc tantum triduo infra Pentecosten, sed in omnibus triduis, vel etiam diebus sex hebdomadarum custodiri jubetur. Præterea idem vir apostolicus in sermone de jejunio septimi mensis: «Jejunium, inquit, verum in Quadragesima, æstivum in Pente-

coste, autumnale in septimo mense celebremus. Ubi evidentissime indicavit jejunium quarti mensis non nisi in hebdomada Pentecostes esse celebrandum. Si enim istud in Junio mense, sicut autumnale in Septembri, semper jejunandum decerneretur, non minus Junium quam Septembrem nominare posset. Ergo juxta sententiam hujus apostolici, sicut autumnale semper in Septembri, ita æstivum in Pentecoste semper debemus celebrare. Sanctus quoque Gregorius papa primus, a quo omnia ecclesiastica officia pene habemus, beato Leoni optime concordat, qui et in Sacramentario et in diurnali Antiphonario eidem jejunio nullas orationes vel cantus ascribit, nisi infra Pentecosten dicendos. Liber etiam Comitum sive Lectionarius, quem sanctus Hieronymus compaginavit, eidem jejunio lectiones ad festivitatem Spiritus sancti pertinentes attribuit. Sicut igitur jejunium Decembris de Adventu Domini, et jejunium Martii de Quadragesima, sua mutuaverunt officia, sic etiam illorum mensium jejunia nunquam alio tempore celebrantur, nisi eo ipso unde et officium habere videntur. Denique jejunium Martii, et ante statutum nostri papæ Gregorii, cum aliquando ante Quadragesimam juxta Moguntiacense concilium eveniret, propter quadragesimale tamen officium usque ad Quadragesimam differebatur. Incongruum enim esset ut ejusdem jejunii lectiones specialiter Quadragesimam intimantes, et orationes super populum, extra Quadragesimam dicerentur. Eadem igitur ratione et æstivum jejunium infra Pentecosten observamus competenter, propter officia de eadem solemnitate mutuata. Qui enim illud extra Pentecosten observant, magnam officiorum confusionem faciunt, cum quadragesimales cantus et orationes lectionibus de Pentecoste associant. Concordiam quippe officiorum Pentecostes dissipant, quam sancti Patres maxime in hujusmodi officiis obtinere studebant; et cum extra Pentecosten de hoc jejunio nullum inveniant officium, ipsi sibi officia componere, imo confundere temerario ausu præsumunt. Non mireris autem quod hoc jejunium Junio potius quam Maio ascriptum reperiri malunt, quamvis juxta superiorem tractatum et in Maio sæpius celebratur: ipsa enim Pentecoste, cum qua hoc jejunium semper observatur, in Maio sæpius quam in Junio celebratur, quæ tamen, juxta computationem lunæ, Junio semper ascribitur. Nam hoc festum, sicut et Pascha, non juxta rationem mensium, sed lunationum, annuatim observatur. Et illud quidem Aprili, hoc autem Junio propter observationem lunationum eorundem mensium semper ascribitur, quamvis eosdem menses multoties anticipant, sicut et ipsæ lunationes. Eadem igitur ratione et hoc jejunium Junio ascribimus, quod et cum Pentecoste sub eadem lunatione annuatim observare debemus. Hoc sane jejunium semper lunationem Junii, sæpe etiam et Kalendaria ejus observat, nunquam autem

lunationem Maii, nec semper Kalendaria ejus attigit. Semper utique aut Kalendaria, aut lunationem Junii possidet, Maii autem sæpenumero nec Kalendaria, nec lunationem obtinet. Quare et Junio competentius attulatur, quem nunquam dimittit, quam Maio quem multoties omnino prætermitit. Has igitur rationes quicumque, deposito contentiois studio, fideliter considerare voluerit, procul dubio dominum apostolicum de jejunio verno sive æstivo, non tam suum quam sanctorum Patrum statum instituisse judicabit, et idem ipsum authenticis rationibus confirmatum, generaliter observandum non dubitabit.

CAP. XXVI. — De autumnali jejunio.

Jejunium autumnale juxta statuta sanctorum Patrum Leonis, Gelasii et reliquorum, in septimo mense debemus celebrare; quod tamen nec institutio officiorum nec suppositio vacantis Dominice, nec statuta sanctorum Patrum, alicui septimana tam specialiter ut reliqua jejunia videntur assignasse. Est autem ecclesiastica consuetudo ut in tertio Sabbato Septembris jejunetur, quæ utique consuetudo et nobis debet sufficere, præsertim cum apostolici instituti nuscquam videatur contraire.

CAP. XXVII. — De hiemali jejunio.

Jejunium hiemale, juxta traditionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, semper in tertia hebdomada de Adventu Domini debet celebrari, sicut et sancti Patres instituerunt; qui ejusdem jejunii officia eidem hebdomadæ indiderunt, et sequentem Dominicam vacantem vocaverunt, nec ad hoc ullo speciali statuto indigemus, in quo sanctorum vestigia non excedimus.

CAP. XXVIII. — De officiis eorundem jejuniorum.

De annua transmutatione officiorum in versali jejunio, unde hactenus multum frustra laboravimus, non necesse est ut deinceps laboremus, cum juxta antiquam institutionem omnia hujus jejunii officia suo loco et ordine, sicut instituta sunt, observare debeamus. In æstivo autem jejunio illum ordinem officiorum competenter annuatim observamus, quem et majores nostri in eodem jejunio tenuerunt, cum illud infra Pentecosten aliquando observarent, videlicet ut in quarta et sexta feria cantetur et legitur quod in eadem hebdomada eisdem feriis ascriptum reperitur. In Sabbato autem cum officio quod in habetur, hæ lectiones legantur: Lectio: *Diligite justitiam, Audi Jacob, Exsultate, Effundam*; ad missam, *Justificati*; quæ utique omnes festivitati Spiritus sancti optime conveniunt. Evangelium *Egrasus Jesus*, sicut etiam in antiquis Breviariis ordinatum reperimus. Et hoc utique observandum est ne in quarta feria vel sabbato quadragesimali offertoria, id est *Meditabar, Domine Deus salutaris*, dicamus, sed in honorem Spiritus sancti, *Alletum offertorium, Emitte spiritum*, pro utroque castemus. Nec Gradualia, sed, *Alleluia* (8) prædicis

(8) Videtur deesse verbum. hoc enim *Alleluia* cantatur post lectionem iv.

ationibus subiungere debemus: *Spiritus Domini, Paraclitius, Emitte. Veni Sancte Spiritus.* In autumnali autem jejuniis omnia, ut instituta sunt, observamus. In quarta feria antiphona *Exsultate*; graduale, *Quis sicut*; graduale, *Tribulationes*; offertorium, *Meditabar*; communio, *Comedite*: cum lectionibus, *Ecce dies veniunt, Congregatus est*; evangelium, *Respondens unus*. In sexta feria antiphona: *Convertetur cor*; graduale, *Convertere*; offertorium, *Benedic*; communio, *Aufer a me*; lectio: *Convertere*; evangelium, *Rogabat Jesum*. Quæ omnia adinvicem magnam habent concordiam. In Sabbato antiphona: *Venite, adoremus*; offertorium: *Domine Deus salutis*; communio: *Mense septimo*; lectiones: *Decimo die, Quinto decimo, Domine Deus noster, Factum est*; evangelium: *Arborem fici*; gradualia vero eadem quæ et in jejuniis vernali. Quæ etsi apud diversos diverse assumuntur, in quampulcherrimis tamen libris reperuntur: *Protector, Propitius, Dirigatur, Saluum fac populum*, quæ et in autumnali jejuniis et in vernali ordinantur, nisi quod in autumnali graduale *Protector*, post graduale *Propitius* canitur. Et hoc utique concordia officiorum exigere videtur. Nam in vernali prima lectio *Respice, Domine, de sanctuario, et benedic populo tuo*, optime congruit graduale *Protector noster*, a quo et subsequens oratio initiatur *Protector*. Secundæ autem lectioni graduale *Propitius* non incongrue adaptatur. Nam quod in lectione de corporali liberatione populo Israel promittitur, hoc sancta Ecclesia in graduale spiritualiter nobis adimpleri supplicat, ne gentes demonum nobis prævaleant, sicut nec gentes paganorum illis prævaluerunt. In autumnali autem graduale *Propitius* præponitur, quia et hoc magis primæ lectioni convenit, quæ nobis diem propitiationis, et ut Deus nobis propitiatur, præscribit. Secundæ vero lectioni graduale *Protector* magis competit, qua filios Israel septem diebus sub protectione umbraculorum annualim solemnizare præcepit. Tertium autem graduale *Dirigatur* tertiæ lectioni in utroque jejuniis optime congruit, quia et in vernali *Jonathas*, et in Septembri *Michæas* orationes suas ad Dominum pro populo Dei dirigunt. Similiter quartum graduale quartæ lectioni competit utique. Nam in vernali pro salute populi postulatur quæ in autumnali promittitur populo, si tamen a veritate non discesserit. Satis ergo congruum videtur ut et nos eorum librorum traditionem sequamur, qui eadem gradualia vernali et autumnali jejuniis pariter ascribunt. Nam cum lectionibus utriusque jejunii magnam habent concordiam, ut prælibavimus, quam potissimum in dispositione officiorum nos attendere sancti Patres docuerunt. In hiemali jejuniis, quod in proximo Sabbato ante vigiliam Nativitatis Dominicæ semper est observandum, nihil in officiis variatur. Et notandum omnes apostolicos, a beato Petro usque ad Simplicium papam, ordinationes tantum in jejuniis Decembris celebrasse, ut in Romano Pontificali legitur. Unde et istud jejuniis

non immerito plenius quam reliqua suum habet officium. Nam reliqua aliunde nunc ex toto, nunc ex magna parte per suas ferias inofficiantur. In omni jejuniis Quatuor Temporum, nisi infra Pentecosten, genua flectimus. In quarta quidem feria ad priorem tantum orationem sine salutatione prolata. Nam secunda sine genuflexione cum salutatione profertur. Oratio autem in sexta feria cum salutatione et genuflexione recitatur. In Sabbato autem omnes orationes genuflexio sine salutatione præcedit, præter illam de camino quæ salutationem sine genuflexione exigit. Ad illam nempe genua flectere prætermittimus, more trium puerorum, qui statum adorare noluerunt cum gentilibus. Ordo etiam præcipit ut infra hymnum eorumdem puerorum non sedeamus, ne, illis in camino laborantibus, nos inertis sessionis dediti esse videamur. Hoc autem Sabbatum quamvis sex lectiones tantum habeat, dicitur tamen XII lectionum, eo quod antiquitus eadem lectiones bis legebantur, Græce videlicet et Latine. Sciendum autem S. Callistum papam et martyrem hujusmodi jejunia quater in anno celebrari constituisse, quæ prius ter tantum in anno celebrata sunt. Sicut idem apostolicus ad Benedictum episcopum scribens (epistola decretali prima) testatur.

CAP. XXIX. — De vacantibus Dominicis.

Quatuor Dominicæ quæ hujusmodi jejuniis proximè subsequuntur, in libro Sacramentorum vacantes præstulantur, eo quod propriis careant officiis. Unde et ex præcedentibus quartis feriis jejuniis Romano more inofficiantur, ut illæ dicitur quæ vernale jejuniis subsequuntur et hiemale. Illa autem post æstivale jejuniis non cum quarta feria, sed multo convenientius cum officio Pentecostes suppletur, eo quod sit octava ejus. Post jejuniis etiam autumnale, quidam ex quarta feria Dominicam sequentem inofficiant, ut paucitati Dominicalium officiorum in æstate hoc supplemento subveniant. Sed Romani hujusmodi penuriam repetitione Dominicalium officiorum suppleant. Unde et prædictam compilationem [completionem] ex quarta feria, quasi non necessariam, ibi prætermittere solent. Hæ autem Dominicæ antiquitus ab officio vacabant, quia celebratio ordinationum, juxta decreta sanctorum Patrum, tam sero fiebat in Sabbato, ut potius Dominicæ quam Sabbato ascriberetur. Nam beatissimus Leo papa primus usque in mane Dominicæ diei ordinationes rite celebrari posse testatus est, continuato tamen Sabbati jejuniis: imo ipsas leviticis ordinationes et sacerdotales nunquam nisi in Dominicâ jussit celebrari, Dioscoro scribens episcopo: « Consecrandis, inquit, nunquam benedictio detur, nisi in Dominicâ quæ a Sabbati vespere initiatur. » Item beatus Gelasius papa, successor ejus, omnibus episcopis scribens, decrevit ut in Sabbatis Quatuor Temporum ordinationes circa vesperam celebrarentur. Unde et Romanus Ordo in Quadragesima in Sabbato ordinationum orationem super populum interdicit, ad quam antiqui non solum capita, sed et genua flecte-

tant, quod Nicæni canones in Dominica fieri penitus vetant. Sanctus quoque Gregorius dies ordinationum suis hominibus insignivit ut Dominicas. Videlicet hæc duo evangelia : *Anno quinto decimo et Arborem fici* exponens ad populum. Item sanctus Leo papa illud evangelium : *Assumpsit Jesus*, de jejunio vernali exposuit, quasi Dominicæ diei satisfaciens, infra quam ipse semper ordinationes fieri constituit.

CAP. XXX. — *De Adventu Domini.*

Ab Adventu Domini usque ad Nativitatem ejus, *Te Deum laudamus, Gloria in excelsis Deo, Ite missa est*, dimittimus, quia major gloria Novi Testamenti quam Veteris, cujus typum infra Adventum Domini observamus. Aliquando [aliquanto] etiam festivius Natale Domini suscipimus, si hujusmodi glorificationes aliquandiu suppressas quasi de novo illa die incipimus. Quidam infra Adventum Domini casulis pro dalmaticis utuntur. Quidam solito more vestiuntur, eo quod missam ad tertiam et *Alleluia*, sicut et tota astate dicunt. In nativitate tamen apostolorum sive dedicatione ecclesiæ prædictas glorificationes non omitimus. Hinc usque post octavam Pentecostes solitam mentionem sanctæ crucis ad vesperam sive ad matutinas, et in feria sexta, et de sancta Trinitate Dominicis diebus reticere solemus. Nam quod quidam illo brevissimo spatio quod Purificationem sanctæ Mariæ et Septuagesimam aliquando disjungit, mentionem sanctæ crucis resumunt, non adeo congruum videtur, cum illo tempore de infantia Christi potius quam passione cantetur atque legatur.

CAP. XXXI. — *De evangelio : Cum appropinquaret.*

In Dominica prima de Adventu Domini quidam legunt evangelium : *Erunt signa*, eo quod sanctus Gregorius in libro Homiliarum illud in primis posuerit. Sed parum attendunt quia idem apostolicus in eodem libro hujusmodi ordinem non attendit, in quo plura evangelia penitus non tetigit : insuper et quæ exposuit, multoties posteriora prioribus antepone consuevit. Alii initium Marci evangelistæ legunt, sed quia inusitatum est, pauci assentiuntur. Nos autem ex antiqua traditione *Cum appropinquaret* legimus, non utique sedi apostolicæ, si aliter jusserit, [f. ad J. contraria] prædicantes, sed interim auctoritatem sanctorum Patrum sectantes. Nam et sanctus Hieronymus in libro Comitis ita ordinavit, cujus libri ordinem et sanctus Gregorius diligentissime observavit, sive dum lectionibus et evangelicis missales orationes in Sacramentario adaptaret, sive dum antiphonas ex eisdem evangelicis quam plurimis diebus in Antiphonario articularet. Ipsum quoque evangelium : *Cum appropinquaret*, etsi de itinere Domini ad passionem agere historialiter videatur, non tamen istius adventus omnino obliviscitur, cum pueri Hebræorum in laudem ejus illud Psalmistæ in altum proclamant : *Benedictus qui venit in nomine Domini* (Psal. cxvii). Quod auctor Antiphonarii de hoc adventu procul dubio intellexit,

A cum inde responsorium in historiam Dominicæ nativitatis composuerit [composuit].

CAP. XXXII. — *De historia : Clama.*

Quidam historiam : *Clama*, a quarta feria hiemalis jejunii omni anno incipiunt, etiamsi adhuc duodecim dies usque ad Nativitatem Domini remaneant. Æstimant enim hanc historiam pro eodem jejunio esse institutam, sed falluntur. Si enim Romana auctoritas illam ad hoc institueret, ante Dominicam vacantem, id est *Canite tuba*, hanc quoque sicut diurnaliter ejusdem jejunii officia collocaret. Nam hoc in omnibus hujusmodi jejuniis observatur, ut officiorum semper Dominicam vacantem præcedant, quæ etiam post ista semper observatur, juxta statum sanctorum Patrum, aut penitus prætermittitur. Ne utique aliqua Dominica vacans proprie dicitur, nisi quæ hujusmodi jejunii officia indivise sequitur, a quibus et ipsa inofficiatur, si necesse fuerit, et observetur. Præterea si eadem historia pro jejunio instituta esset, superfluo secundam, tertiam, quartam, quintam feriam eodem modo ut sextam, inofficiatas haberet, cum tamen nihil ad illas prædictum jejunium pertineat. Patet ergo hanc historiam non pro jejunio, sed potius ad hoc esse institutam, ut proxima hebdomada ante Nativitatem Domini, sicut et ante Pascha, tanto plus in officiis habeat [habeatur], quanto vicinior Dominicæ solemnitati existat. Nam et Antiphonarius hoc innuere videtur, qui historiam : *Canite tuba*, proximam Dominicam ante Nativitatem vocat, et hanc, id est *Clama*, infra hebdomadam ejusdem Dominicæ canendam subsequenter innuit [insinuat], singulis feriis singulas matutinales laudes attribuens. Sunt autem ita descriptæ ut eo anno observentur, cum Nativitas Domini in Dominicam, et vigilia in Sabbatum occurrit, quod et antiphona : *Nolite timere*, in quarta feria præcedenti descripta, et antiphona : *Expectetur*, de cantibus Sabbati vigiliæ ascripta, demonstrant. Unde et ipsum Sabbatum speciali matutinali laude insigniri necesse habuit. Nam omni anno aut ejusdem vigiliæ officium obtinebit, aut alterius feriæ quam eadem vigilia eo anno occupaverit, illo non negligeret observato, ut Sabbatum semper de vigilia feriæ psalium et canticum antiphona possideat.

CAP. XXXIII. *De septem diebus ante Natale Domini.*

Sciendum itaque est quod prædicta officia non sunt jejunii, sed Dominicæ, et quinque feriarum vigiliæ, unde et annualiter eadem officia ab octavo die quæ Nativitatem Domini præcedit, congrue incipimus, ut totam illam septimanam statutis officio celebrem habeamus, nec tamen aliquem diem prædictæ sanctorum institutionem huic celebrati ex nostra parte applicemus. Et hoc quoque non otiose notandum, quia hujus septimane officia, etsi specialiter pro jejunio, ut probatum est, non sint instituta, nunquam tamen illud omnino relinquunt, nisi eo anno, dum Nativitas canonica occurrit. Tunc enim

vigilia in Sabbato evenit, et hoc jejunium extra hanc septimanam in præcedenti Sabbato celebrari compellit. Nam officium vigiliæ et jejunii simul una die competenter nequeunt observari. In omnibus autem aliis annis idem jejunium aut ex integro aut ex aliqua parte prædictæ septimane includitur, et per legitimas ejus ferias celebratur. Unde et antiphonæ de evangelii hujus jejunii, quamvis cum ipso multoties anticipentur, merito tamen in quarta et sexta feria et Sabbato ejusdem septimanæ describuntur, quia easdem ferias idem jejunium a seo frequentat, ut vix uno anno illas ex integro derelinquat. Hoc quoque providendum quod vigilia cum in Dominica evenerit, sex sibi responsoria de Dominicali historia cum Dominicalibus psalmis assumat : tria vero ultima et matutinales laudes cum ferialibus psalmis Sabbato concedat. Ad missam omnia de vigilia, sed festive cum *Alleluia, Veni Domine*.

CAP. XXXIV. — *De Natali Domini.* — *Cur in missa prima non ite missa est, sed Benedicamus Domino, decantetur.*

In tali Domini finito nono responsorio, evangelium : *Liber generationis* legitur. Deinde : *Te Deum laudamus* cum pulsatione signorum dicitur : sicque finitis nocturnalibus vigiliis, missa : *Dominus dixit*, ante matutinalis laudes cum *Benedicamus Domino*, non cum : *Ite missa est* completur, ne populo quasi licentiam abundi infra matutinales laudes dedisse videamur, quas statim post missam, iterum concrepantibus signis, incipere solemus.

CAP. XXXV. — *De secunda vespera sancti Stephani.*

Omnes authentici antiphonarii secundam vesperam sancto Stephano concedunt ex integro, unde et reliquis festivitibus per annum hoc exemplo secundam vesperam ex toto concedimus, etiamsi major festivitas subsequatur. Non enim congruum est ut psalmos vespertinales tantummodo præcedenti festo, reliqua vero subsequenti, tribuamus. Nam sancti Patres nullum nobis inde exemplum reliquerant, qui potissimum nos concordiam officiorum singulari diligentia servare docuerunt. Summa tamen festivitas, si quando minorem subsequitur, secundam vesperam prioris festi ex toto sibi non incongrue vindicabit, ut octava Domini secundam vesperam sancti Silvestri. Vesperam quidem de quolibet festo uniformiter perficimus, deinde alterius festi, si necesse fuerit, post : *Benedicamus Domino*, memoriam facimus, ut de sancto Stephano et de sancto Joanne observamus.

CAP. XXXVI. — *De Innocentibus.*

In Nativitate Innocentium *Gloria in excelsis* et *Alleluia* secundum ordinem retinemus. Item : *Te Deum laudamus*, et : *Ite missa est*, quæ cum *Gloria in excelsis* Romano more solent admitti vel præmitti. Hæc, inquam, omnia omittuntur, nisi Dominica fuerit. *Gloria Patri* vero nunquam dimittimus,

nisi de Passione Domini. Merito autem passio sanctorum Innocentium minus festive quam aliorum sanctorum celebratur, quia licet martyrio coronati, nondum tamen ad gloriam, sed ad infernalem poenam (9) discesserunt. Nam ante descensum Christi ad inferos, nullus sanctorum ad illam gloriam pervenit ad quam Christus antiquos sanctos perduxit et deinceps suos sequaces perducere non desinit. Sed quia ipsi in resurrectione Dominica cum reliquis sanctis liberari et conglorificari meruerunt, convenientissime et ipsi juxta ordinem solitam gloriam in officii cum reliquis sanctis obtinent, si natalis eorum usque ad diem resurrectionis, id est Dominicam, pervenerit. Octavam quoque eorum eodem modo ut aliorum sanctorum celebramus, quia jam transacta die resurrectionis, non dubitamus eos glorificari cum aliis sanctis.

CAP. XXXVII. — *De officio, Dum medium silentium.*

Si Nativitas Domini vel aliqua subsequentium solemnitate in Dominica evenerit, officium : *Dum medium silentium* post natalem Innocentium ad privatos dies congrue servatur, sicut et in aliis Dominicis agimus, si aliquando celebrius in iis festum habuerimus : unde etiam idem officium Romano more repetitur si quando ab octava Domini usque ad Epiphaniam Dominica evenerit. Omnis enim Dominica a Nativitate Domini usque ad Epiphaniam, ex antiqua traditione illud obtinebit, quæ tamen celebriori festo occupata non fuerit : nam cum hoc officium de Nativitate Domini agat, convenientissime illis Dominicis adaptatur quæ et reliqua officia de eadem solemnitate solent obtinere. Non enim illi sunt audiendi qui hoc officium, eo quod de Nativitate agat, nunquam post octavam Domini dicendum existimant, cum tamen ipsi vigiliam Epiphaniæ de Nativitate Domini ex integro inofficiare soleant et debeant. Ipsi quoque si Dominica in octava sancti Stephani vel aliorum evenerit, Dominicam de octava inofficiant, dum tamen ecclesiasticæ solemnitas non pro octava S. Stephani, sed pro octava Domini agitur. Hoc autem sancti Patres in dispositione officiorum summo opere procuraverunt ut officium semper instanti celebritati concordaret, ne clerus aliud quam populus in ecclesiasticis celebritatibus observaret. Præterea omnes Dominicæ solemnitates sibi invicem affines hoc habent privilegium ut observatio earum adinvicem continuetur, ut, Resurrectionis usque ad Ascensionem, et Ascensionis usque ad Pentecosten commemoramus, et omnes Dominicæ iis solemnitatibus interpositas de eisdem inofficiamus. Sic quoque et Nativitatis Dominicæ usque ad Epiphaniam memoriam agimus, nisi in quantum festis sanctorum vel octavis eorum satisfacere cogimur. Eodem quoque modo infra hunc terminum occurrentes Dominicæ officium de Nativitate possidebunt.

(9) Infernalem poenam rite intellige carcerem Iambi Patrum, seu sinum Abraham, quo ante Christi

mortem Innocentes martyres descenderunt, unde tamen Christi morte in cælum recepti sunt.

CAP. XXXVIII. — *De eodem officio in alia Dominica repetendo.*

Quamvis autem dicitur Dominicæ multoties eveniant eo tempore, nunquam tamen ambas Dominicali officio occupari festa sanctorum permittent, nisi eo tantum anno, dum vigilia Epiphaniæ in Dominica venerit. Unde et sanctus Gregorius satis competenter unum Dominicale officium eo tempore ordinavit, eo quod et ibi una tantum Dominica omni pene anno occurrat quæ hujusmodi officio indigeat. Nec hoc utique sanctus Gregorius vel post Epiphaniam, vel post Pentecosten servare curavit, ut tot officia semper haberemus quot Dominicæ possent evenire. Nam optime prævidit hujusmodi inæqualitatem repetitione officiorum facile emendari posse. Unde et nos, cum vigilia Epiphaniæ in Dominica occurrit, prioris Dominicæ officium pleniter repetimus. Sic et in Dominicis post Epiphaniam et post Pentecosten, quoties necesse fuerit, juxta Romanam consuetudinem facere debemus. Sicut enim historias Dominicarum in quantum tempori sufficit, repetimus, nihilominus et officia earum repetere possumus. Nam et Dominicale officium alii Dominicæ, quæ ejusdem observantiæ est, non competentius [incompetentius] adhibebitur quam singulis privatis diebus qui Dominicarum officia dum recipiunt ex festis ferialia efficiunt: hoc tamen non tam ex ecclesiastici conventus necessitate, quam ex propria devotione usquequaque usitamus. Non ergo magis incongruum videatur, si idem officium in alia Dominica, ut ecclesiastico conventui satisfiat, repetatur.

CAP. XXXIX. — *De octava Domini.*

In octava Domini, juxta Romanam auctoritatem, non officium: *Puer natus est*, sed: *Vultum tuum*, ut in Graduali libro habetur, cum *Alleluia*, *Post partum virgo*, cantamus, et orationem Gregorianam: *Deus qui salutis æternæ*, non illam: *Deus qui nos Nativit.*, dicimus. Et notandum hujus octavæ officium evidentissime de sancta Maria agere. Unde et Romani ea die ad Sanctam Mariam stationem faciunt, nec immerito; nuper enim, cum Nativitatem Domini celebraremus, nullum tam speciale officium Matri ejus attribui potuimus. Unde non incongrue illam specialius in octava Domini veneramus, ne solemnitate Filii sui expertus esse videatur, quam tamen in eadem solemnitate post Dominum maxime honorandam esse non dubitamus. Matutinales quoque laudes hujus octavæ de sancta Maria agunt expressissime. Unde et illa responsoria de Nativitate Domini, quæ de sancta Maria commemorant, huic diei congrue attribuantur, ne a Gregoriano ejusdem diei officio discrepemus in aliquo. Aptè autem omnia in hunc modum ordinari possunt. Ad vesperam, antiph.: *Tecum principium*, cum reliquis. Responsorium: *Congratulamini*. Hymnus: *A solis*. In evangelio antiph.: *Magnum hereditatis*. Invitatorium: *Christus natus est*. Antiph.: *Dominus dixit*. Antiph.: *In sole*. Antiph.: *Elevamini*. Resp.: *Descendit*. Respons.: *Magnum*.

(10) Vide eadem de re Guil. Durandum.

A *O magnum*. Responsorium: *Sancta et immaculata*. Antiph.: *Speciosus*. Antiph.: *Rex omnis*. Antiphona: *Suscepimus*. Responsorium: *Beata et veneranda*. Responsorium: *Congratulamini*. Responsorium: *Continet in gremio*. Antiph.: *Homo natus*. Antiph.: *Exsultabunt*. Antiph.: *Notum fecit*. Responsorium: *Confirmatum est*. Responsorium: *Nesciens mater*. Responsorium: *Verbum caro*. Matutinales laudes: *O admirabile*, per ordinem. Eadem antiphona in secunda vespera super psalmos de Nativitate Domini leguntur. In evangelio antiphona: *Qui de terra es*. In Dominica autem post Nativitatem Domini ita ordinabitur. Invitatorium: *Christus natus est*. Psalmi Dominicales, cum tribus antiphonis de Nativitate Domini. Responsorium: *Descendit*. Responsorium: *Quem vidistis*. Respons.: *O magnum*. In II noct. Responsorium: *Continet in gremio*. Responsorium: *Confirmatum est*. Responsorium: *Hic qui advenit*. In tertio nocturno responsorium: *Ecce Agnus Dei*. Respons.: *Benedictus*. Respons.: *O regem*. Matutinales laudes: *Quem vidistis*. In evangelio: *Dum medium*. Notandum autem in octava Domini nocturnalem cantum de sancta Maria multum agere, quæ et diurnale officium in honorem ejus videtur institutum. In Dominicali autem nocte non tam de sancta Maria quam de Nativitate Domini agimus, quia et in diurnali officio specialiter de Nativitate Domini commemoramus. Est autem traditio sanctorum Petrum ut in hujusmodi festivitatis officio missæ reliqua concordant officia.

CAP. XL. — *De Epiphania.*

Si vigilia Epiphaniæ in Dominicam venerit, in nocte, ut prædictum est, canimus. In die quoque officium: *Dum medium* ut in priori Dominica pleniter observamus. Si autem in alia die occurrit, idem quidem officium, sed cum lectione: *Scimus*, et evangelio: *Defuncto Herode*, unde et communio: *Tolle puerum* sumpta est, cantamus: quia hoc officium ante usum hujus vigiliæ ibi cantabatur, utpote Dominica ejusdem hebdomadæ, sicut et: *Vocem juvenitatis* canitur in vigilia Ascensionis, et assumitur communio de ejusdem diei evangelio. In Epiphania ad nocturnas, juxta Romanum Ordinem, invitatorium reticemus: ut a dolosa invitatione Herodis discrepemus: ab antiphona: *Afferte ea nocte incipit*. Antiphona: *Fluminis* cum psalmo in tertiam nocturnam differtur, quia major laudatio quam *Alleluia* sonat (10), sub gratia est, cujus typum tertia nocturna gerit, quam ante legem vel sub lege, quod præcedentes nocturnæ significant. Unde et omnes historiæ quæ sibi *Alleluia* vindicant, plus *Alleluia* in tertia nocturna frequentant. Si Epiphania in Dominicam venerit, nihil in ea die de officio Dominicæ tangimus. Quod tamen infra octavam ejusdem observare solemus, ut lectiones et evangelia ferialia quæ de Baptismo Domini sonant, eo tempore recitentur, cum et festum de Baptismo Domini agitur.

CAP. XLI. — *De Dominicis post Epiphaniam.*

Si autem per interjacentes dies ab Epiphania usque in octavam ejus Dominica evenerit, necessario eo die ecclesiastico conventui cum Dominicali officio satisfacimus, quem non pro Epiphania, sed pro Dominica convenisse scimus. Dominicales quoque psalmi cum cantu de Epiphania sunt recitandi. Sic enim omnem Dominicam Dominicis solemnitatibus interpositam, nec tamen celebriori officio occupatam, de eisdem inofficiare solemus. Privatos quoque dies solemnitatibus intervenientes ita observamus, ut invitatorium et unam antiphonam super feralem nocturnam, item vers., responsorium, et matutinales laudes et cætera de festo dicamus. Juxta Romanum enim Ordinem feralem nocturnam nunquam dimittimus, cum tria tantum responsoria dicimus, nisi in hebdomada Paschæ et Pentecostes. Primæ ergo Dominicæ officium infra hanc octavam omni anno rite observatur, etiamsi propter pluralitatem hebdomadarum usque ad Septuagesimam, repetendum videatur, sicut et alia duo officia: *Omnis terra, Adorate*, cum multoties sex occurrant hebdomadæ his officiis inofficiariæ. Cum autem una tantum Dominica inter Epiphaniam et Septuagesimam accidit, duo officia, nullo ecclesiastico conventu fieri hoc exigente, in unam hebdomadam jungere debet, quicumque nullum eo anno ex statutis officiis pretermittere voluerit. Non ergo minus competenter idem officium aliquando in alia Dominica repetimus, cum nullum celebrius officium habuerimus unde ecclesiastico conventui rite satisfacere valeamus. Ipsi quoque privati dies Romano more officium prioris Dominicæ recipiunt, si non aliunde competenter inofficiari possunt, tamen et aquæ benedictæ aspersionem, juxta decretum sancti Alexandri papæ, et: *Credo in unum*, non dimittimus.

CAP. XLII. — *De duobus festis in unum diem concurrentibus.*

Cum duæ festivitates novem lectionum in unum diem concurrant, quarum utraque plenum per se exigit officium, celebriorem ex integro observamus, alterius vero postea tantum memoriam agimus. Si autem utraque pleniter observanda videtur, aut in ipsa die ambabus singula officia persolvantur, juxta quod et sanctus Gregorius in Sacramentario et in Graduali libro aliquoties uni diei bina ascripsit [ascribit] officia, aut una earum in sequentem diem differatur, sicut sanctus Gregorius papa festum sancti Pauli post festum sancti Petri voluit observare. Nam illam usurpationem quæ ex duobus officiis in una die observandis, unum incomposite compingit, sanctorum Patrum auctoritas non admittit (quæ semper nos in officiis concordiam custodire præmonuit), videlicet ut unam nocturnam de uno festo, reliquas de alio observemus. Eo enim pacto si utriusque festo satisfacere niteremur, neutrum debita officiorum reverentia celebrasse convinceremur. Ut autem duorum festorum officia in uno die separa-

tim compareantur, vel unum eorum in alium diem differatur: non tam generali totius Ecclesiæ observationi, quam privatæ religiosorum vacationi adjacere videtur, qui nullum de statis officiis pretermittere volunt.

CAP. XLIII. — *De martyribus Romanis pontificibus.*

Gregorius, hujus nominis papa septimus apostolicæ sedi præsidens, constituit et sanctorum omnium Romanorum pontificum et martyrum festivitates solemniter ubique cum pleno officio celebrentur. Nam cum quælibet ecclesia sui patroni, etiamsi confessor fuerit, festum solemniter observet, tantum magis eorum qui totius Ecclesiæ non tam patroni quam Patres exstiterunt, quam etiam usque ad martyrium verbis et exemplis instituere non destiterunt? Nota autem sanctum Gregorium papam primum in Graduali libro de his martyribus sicut de confessoribus pontificalia instituisse officia, ut de sancto Marcello, antiph.: *Statuit*, et de S. Felice antiph.: *Sacerdotea*, et hoc utique satis congrue propter excellentiam dignitatis apostolicæ. Hoc etiam attendendo majores nostri de eisdem sanctis confessorum officia ad cursum diei et noctis leguntur observasse, quæ et pontificis dignitatem eodem modo insinuant, nec tamen in aliquo eorum martyrio præjudicant. Idem et de sancto Apollinare observandum esse Gradualis liber demonstrat. Et de iis quidem sanctis hymnus, invitatorium, versus: *Gloria et honore, Posuisti, Domine, Magna est gloria ejus*, cantantur, ut de martyribus; reliqua vero per ordinem et de confessoribus. Quidam autem moderni, minus concordiam officiorum attendentes, de illis omnem cantum ut de martyribus observant, præter ad Missam; asserentes congruum esse ut, nocte de martyrio eorum, ad missam autem, de sacerdotali eorum dignitate agatur. Sed convenientior videtur superiorum observatio. Nam missa in quolibet festo reliqua solet informare officia.

CAP. XLIV. — *De octavis sanctorum.*

Juxta Romanam auctoritatem nullorum sanctorum octavas observare debemus, nisi unde certam aliquam traditionem a sanctis Patribus habemus. Eorum quoque quorum octavas celebramus, nullam quotidianam mentionem per interjacentes dies agimus, quia nullam auctoritatem inde habemus, exceptis de S. Maria et de S. Petro, quorum memoriam et alio tempore non cessamus frequentare. In festo cujuslibet sancti trium responsoriorum, nocturnam [nocturnas] non dimittimus; sancto tamen invitatorium, responsorium et matutinales laudes, et alia usque ad finem missæ concedimus; reliqua de serialibus. Nam juxta Romanam consuetudinem nullius sancti trium responsoriorum mentionem facimus post missam, sive illa canatur ad tertiam, sive ad sextam. Imo cum ipsa missa mentionem sancti finimus. In festo autem novem lectionum omnia usque ad secundam vesperam de festo agimus.

CAP. XLV. — *De priori vespera Dominicali.*

Post octavam Epiphaniæ, sive privata dies sit, sive Dominica, leguntur Epistolæ Pauli usque ad Septuagesimam. Prior vespera cujuslibet Dominicæ crastinam exigit orationem, quia capitulum ante *Magnificat* sequenti ascribitur Dominicæ, sicut in dominica de Adventu Domini, et Quadragesimæ, sive passionis Dominicæ comprobatur, quod et in aliis solemnitatibus pene usquequaque frequentatur. Hoc utique et responsoria et antiphonæ indicant, quæ de crastina historia ad priorem vesperam solent anticipari. Aliquando tamen ultima antiphona de evangelio prioris Dominicæ ad vesperam prædictam reservatur, ut in Dominicis post Epiphaniam et Pascha, quæ tamen adeo concordant, ut antiphona præcedentis Dominicæ orationi subsequenti optime conveniat.

CAP. XLVI. — *De aqua aspersiois, Gloria in excelsis, Ite missa est, et Credo.*

Alexander papa, a beato Petro quintus, constituit ut sal et aqua benedicerentur ad conspergendum populum, et habitacula eorum; quod et nos in omni Dominica juxta canones sequimur. Symmachus papa, in ordine quinquagesimus constituit ut in Dominicis diebus et natalitiis martyrum hymnus *Gloria in excelsis* dicatur, quod et nos observamus in omni Dominica et in festis novem lectionum, excepto infra Adventum Domini, et a Septuagesima usque in Pascha: in iis tamen diebus natalia apostolorum et festa sanctæ Mariæ juxta Romanam consuetudinem *Gloria in excelsis* recipiunt. Semper autem cum *Gloria in excelsis* etiam *Te Deum* et *Ite missa est* recitamus, nisi de Nativitate Domini in nocte et in Cæna Domini, et in vigilia Paschæ et Pentecostes. Congruè autem et in festivis diebus *Ite missa est* dicitur, quia tunc generalis conventus celebrari solet, qui per hujusmodi denuntiationem licentiam discedendi accipere solet. Ad quotidiana autem missarum solemnia non generaliter ab omnibus, sed a religiosis convenitur, qui plus spiritualibus negotiis quam secularibus invigilant, qui et reliqua, dum licet, officia quotidie frequentant. Ergo convenienter illis post missam, ut non statim discedant, sed ut Dominum benedicant, denuntiat. Huic assertioni et ecclesiastica consuetudo videtur astipulari, quia cum *Ite missa est* dicimus, ad populum vertimur, quem discedere jubemus; cum autem *Benedicamus Domino* dicimus, non ad populum, sed ad altare, id est ad Dominum, vertimur, nosque ipsos non ad discedendum, sed ad benedicendum Domino adhortamur. Sciendum tamen quod *Ite missa est* infra Adventum Domini et Septuagesimam non recitur; non quasi eo tempore nullus fiat conventus qui sit dimitendus, sed potius pro tristitia temporis insinuanda. Sic et *Gloria in excelsis* dimittitur. *Credo in unum*, juxta canones, in omni Dominica et in omnibus Dominicis solemnitatibus, item in festis sanctæ Mariæ et apostolorum, et sanctæ crucis, et Omnium Sanctorum, et dedicationis, debet cantari, nec immerito; nam et

A de iis singulis in eodem symbolo aliqua reperitur commemoratio. Hoc quoque notandum quod cum *Gloria in excelsis* semper dalmaticæ et subdiaconalia resumuntur.

CAP. XLVII. — *De Septuagesima.*

In Septuagesima Heptateuchum incipiunt. Eadè et Alexander papa secundus constituit ut responsoria de eadem historia in eadem Dominica inciperentur, quæ et in sequenti Dominica repetantur. *Alleluia* etiam in Sabbato ad vesperam jussit dimitti ante Septuagesimam. Ab hinc usque in Cœnam Domini, *Te Deum, Gloria in excelsis, Ite missa est.* Item dalmaticæ et subdiaconalia antiquo more dimittantur. In bissextili anno nativitate sancti Matthæ apostoli colimus in illa die quæ vigiliam ejus proxime sequitur, non in alia, quæ propter bissextilium eo anno in eodem Calendario iteratur.

CAP. XLVIII. — *De festis infra Septuagesimam vel Quinquagesimam occurrentibus.*

Si Purificatio sanctæ Mariæ infra Septuagesimam evenerit, nihil in ea juxta Romanam consuetudinem præter *Alleluia* de solita glorificatione mutamus. Sergius papa, a beato Petro octogesimus sextus, constituit ut diebus Annuntiationis Domini, et Demissionis et Nativitatis sanctæ Mariæ, et sancti Symeonis, quod Græci *Ἐπιπέτη* vocant, Litania erent a Sancto Adriano, et ad Sanctam Mariam populi occurrat. *Ἐπιπέτη* autem nuncupatur *obvatio*, quia venerabiles persone Simeon et Anna eo die obviant Domino, dum præsentaretur in templo. Item Cathedram sancti Petri etiam infra Septuagesimam et Annuntiationem S. Mariæ infra Quadagesimam solemnissime cum dalmaticis et *Gloria in excelsis* Romano more celebramus. Sciendum autem quod Laodicense concilium, cap. 51, constituit et natalitia martyrum in Quadragesima non celebrantur, sed eorum commemoratio fiat in diebus Satorum, vel Dominicorum. Quod hic soli martyres nominantur, hoc ideo quia nondum apud antiquos memoria confessorum adeo celebris fuit. Sancti quoque Patres in Toletano concilio de Annuntiatione S. Mariæ constituerunt ut de Quadragesima in 15 Kalendas Januarii transferretur, ubi annuatim solemniter et convenienter ante Natale Domini possent celebrari; ut puta cum omnia illius temporis officia de eadem resonent Annuntiatione, ut in Ambrosiano observatur ecclesia. Sed nos, magis sanctæ Romanæ Ecclesiæ morem gerentes, infra Quadragesimam illam celebramus, sicut et aliorum quorundam sanctorum. Synodaliter autem legitur statutum ut eadem Annuntiatio, si in triduo ante Pascha occurrat in Sabbato ante Palmas anticipetur; qui dies et proprio officio caret, et per totum annum venerationi S. Mariæ solet obsecundare; quæ antiphona et omni necessaria videretur anno, dum eadem festivitas idem Sabbatum subsequitur, eo quod hæc subsequentes septimanæ propriis officiis in laicis sunt occupatæ, ut tantæ solemnitati digne nequeant deservire. Sed nos nihil in hac editione tenere co-

nonizatum deprehendimus. Cum autem festivitates **A** novem lectionum in Quadragesima agimus, omnia de festo, die ac nocte, et missam de ipso ad tertiam festive dicimus. De Quadragesima vero post *Benedicamus* antiphonam serialem cum precibus et oratione, et hoc ad matutinum et vespereum tantum, missam quoque de Quadragesima ad Nonam cum genuflexione.

CAP. XLIX. — De Capite Jejunii.

In Capite Jejunii missam dicimus ad Nonam, et **O** nia facimus ut in Quadragesima. Cum enim illi quatuor dies pro complemento Quadragesimalis jejunii recipiantur, necessario Quadragesimalem observantiam obtinebunt, videlicet ut tandem [non nisi] post vesperam jejunium solvatur, sicut in canonibus precipitur, quod tamen alio tempore statim post Nonam solvitur, cum et missa ad Sextam celebratur. In hoc enim Quadragesimale jejunium ab aliis differt diebus, quod in aliis post Nonam, in hoc autem post vesperam rescire debemus. Nec juxta canones Quadragesimaliter jejunare censemur, si ante vesperam rescimur. Ergo et in his quatuor diebus similiter jejunare debemus, si cum iis Quadragesimale jejunium adimplere volumus. Unde et missa in iis diebus non ad Sextam, sed ad Nonam merito celebratur. Est enim ecclesiastica consuetudo ut ad Nonam resciciatur, cum ad Sextam missam celebramus; ad vesperam autem, cum ad Nonam sacrificamus; ut ergo et in iis diebus usque ad vesperam jejunemus, canonicum est, ut et missam ad Nonam differamus. Sciendum autem non solum **C** modernos, ut quidam putant, sed et antiquos a Capite Jejunii incepisse, cum et S. Gregorius ibi Quadragesimalia officia videatur initiasse. Sic enim in Gregorianis Sacramentariis sive Gradualibus libris evidentissime declaratur. Subsequens tamen Dominica proprie initium Quadragesimæ dicitur; unde et XLII dies usque in Pascha computantur; quibus cum sex Dominicas subtrahimus, non nisi triginta sex in abstinentia observamus. Ergo a Capite Jejunii necessario incipimus, si cum Domino jejunium quadraginta dierum complere volumus. Exinde etiam orationem super populum juxta Gregorii institutionem exordimur, quam nunquam dicimus nisi cum et quadragesimaliter jejunare debemus.

CAP. L. — De Quadragesima.

In Quadragesimali dicitur præfatio: *Qui corporali jejunio*, juxta statutum Pelagii papæ, non minus in Dominicis quam in earum feriis. A Dominica tamen **A** Palmarum, eo quod ibi passiones legere incipimus, præfationem de cruce dicimus usque in Cœnam Domini, videlicet per illos quinque dies quinquepartitam Domini passionem intimantes, ipsamque hebdomadam quam sancti Patres Majorem vocant, eadem præfatione adornantes: nam et convenientissime eo tempore dicitur cum de passione Domini tam specialiter agitur. In prima hebdomada Quadragesimæ celebrandum est jejunium vernale, sicut et sancti

Patres, Leo Magnus, Gelasius, Gregorius papa primus, et secundus, et septimus, constituisse leguntur. Tractum: *Domine, non secundum*, quem in Quadragesima frequentamus, non tam ex Romano Ordine quam ex nostra consuetudine usurpamus. Melchisedes papa, a B. Petro tricesimus tertius, constituit ut nullus in Dominica, nec in quinta feria jejunaret. Unde sanctus Gregorius in dispositione officiorum quintam feriam infra Quadragesimam vacantem dimisit, ut quia festiva erat, sicut Dominica, etiam officio Dominicali honoraretur. Sed quia eadem feria jejuniis postmodum applicata est, ut reliquæ, Gregorius Junior statuit [Greg. Junior ut reliquas statuit] esse solemnem officiis undecunq[ue] collectis, et maxime ex æstivalibus Dominicis, unde et antiphonæ ex Dominicalibus evangeliiis quintis feriis adhuc ascriptæ reperiuntur, ut ex evangelio: *Homo quidam erat dives*, et: *Ibat Jesus*; et in hebdomada quoque Pentecostes quinta feria officio Dominicæ inofficiatur. Sabbata ante Quadragesimam et ante Palmas Dominicarum suarum officia recipiunt, nec immerito, cum quilibet dies privati de suis Dominicis soleant inofficiari. Ad omnes horas quadragesimales genua flectimus. Item ad missam, etiamsi salutatio præcedat orationem, nisi alia oratio sine salutatione præcesserit: tunc enim ad priorem tantum genua flectimus, excepto in quarta feria post Palmas, ubi ad utrasque juxta Romanum Ordinem genua flectimus.

CAP. LI. — De oratione super populum.

Orationem super populum in Quadragesima ideo frequentamus quia cum majorem conflictum in jejuniis et orationibus contra spirituales nequitias sumimus, necessario nos instantius Deo commendare debemus. Nam oratio post communionem pro solis communicantibus solet orare. Populus autem, etsi quotidie in Quadragesima conveniat, non tamen quotidie, ut deberet, communicat. Ne ergo populus ita oratione ut communionem careret, adjecta est oratio super populum, in qua non de communicatione, sed de populi protectione specialiter oratur. In Dominicis tamen diebus non dicitur, quia genuflexio vitatur, quæ huic orationi a populo antiquitus persolvebatur; vel potius ideo quia omnes, juxta attestationem sancti Ambrosii, in Dominicis diebus communicare deberent, quibus et oratio post communionem pro benedictione sufficere posset. Sciendum est autem, juxta antiquos Patres, quod soli communicantes divinis mysteriis interesse consueverunt, unde et ante oblationem juxta canones jubebantur exire catechumeni et pœnitentes, videlicet qui [ut qui] nondum se paraverunt ad communicandum. Hoc quoque ipsa sacramentorum innuit confessio, in qua sacerdos non pro sola sua oblatione et communicatione, sed et aliorum rogat, et maxime in oratione post communionem, pro solis communicantibus orare videtur. Nec proprie communicatio dici potest, nisi pluries de eodem sacrificio participant. Apud Græcos etiam ut legitur, excommunicandus est, qui usque

ad tertiam Dominicam non communicaverit. Beatissimi quoque Patres nostri Ambrosius et Augustinus ad quotidianam nos hortantur communionem. Sed quia hoc modo nec ab omnibus presbyteris in Quadragesima, necum a laicis, observatur, congrue adjecta est oratio super populum, ut vel eo tempore ultima benedictione populus non careret, dum tamen communicare non solet. Hinc quoque et illa consuetudo apud modernos, quæ non fuit apud antiquos, inolevisse videtur, ut et in aliis temporibus etiam presbyteri post finem missæ benedicant, ne populum ita benedictione ut communionem privatum discedere permittant.

CAP. LII. — *De diebus Dominicæ passionis.*

A Dominica de passione Domini, non dicitur usque in Pascha *Gloria Patri* ad responsoria vel ad introitus, vel ad psalmum *Venite*, ad quem etiam repetitio invitatorii solet mutari, id est ut ad primum versum a medio, ad secundum autem a principio repetatur, et sic usque in finem alternetur. In psalmis ad tertiam nocturnam, legitur homilia de evangelio: *Cum appropinquaret.* Juxta Ordinem non dimittitur saluti ad passiones, nisi in Parasceve, ubi et sacerdotale officium [a sacerdote officium] retinetur, sed *Gloria tibi, Domine*, non subjungimus. Sciendum autem si quando infra passionem Domini de aliquo sancto agimus, *Gloria Patri* non omittimus. In feria secunda et tertia post Palmas, duæ lectiones leguntur continuatam ad missam, ut in Nativitate Domini. Item in Sabbato post mediam Quadragesimam, et in quarta feria post Palmas, duæ lectiones leguntur, et singule accipiunt [singulas recipiunt] genuflexiones, nec immerito: nam et Apostolus in eadem die in antiphona ad introitum omnia cœlestia et terrestria et inferna ad genuflexionem pro passione Domini hortatur, quæ in hac die consilio Judæorum facta legitur; quod enim in hac die Judæi consiliati sunt, hoc in Parasceve peractum est. Sicut ergo Parasceve plus quam alia ferie sextæ in genuflexionibus celebris habetur, sic et in hac quarta feria plus quam in aliis genuflectere merito debemus. Cum enim omnes quartas ferias pro passione Domini servemus, quis negat illam nobis maxime observandam quæ nobis eandem specialius passionem annuatim repræsentat? Juxta Romanum quoque Ordinem easdem orationes cum genuflexionibus in quarta feria dicere debemus, quas et in Parasceve ante salutationem crucis sancta Ecclesia solet observare. Præterea hæc hebdomada juxta Romanum Ordinem [Romanam auctoritatem] Major appellatur, eo quod ex sanctissimo Dominicæ passionis sacramento insignior cæteris habeatur. Jure ergo eandem et lectionibus et genuflexionibus sive in aliis observationibus celebriorem quam alias habemus. Juxta Romanum ordinem in Cœna Domini, in Parasceve et Sabbato sancto, ad matutinales laudes post *Benedictus*, sub silentio dicendum, *Kyrie eleison* preces et orationes. In Cœna Domini, *Gloria Patri*, et *Gloria in excelsis* retinetur, nisi ubi chrisma

A consecratur: diaconi tamen dalmaticis et subdiaconi subdiaconalibus utuntur. In qua die sub anathemate interdicitur ne quis solvat Quadragesimale jejunium, ut Priscilianistæ faciunt. Sic enim sancti Patres nostri in Laodicensi et in Toletano concilio constituisse leguntur. Hinc B. Leo in sermone de Quadragesima: « Qui, inquit, in Quadragesima unum diem prætermittit, totam Quadragesimam violavit, præcipue illam diem [illa præcipue die] quæ cum finis sit Quadragesimæ, magis est observanda quam alia, quia omnis laus in fine canitur quam maxime. » In Parasceve officium a lectione; non ab oratione, juxta ordinem incipitur. Nam oratio finis esse solet potius officiorum quam principium, ut in ipsa missa patet, et in singularibus cursibus. In eadem die ante singulas orationes, præter illam de Judæis, *Flectamus genua*, dicimus, statimque *Levate*; postea orationem subjungimus, Romano more, sicut et in aliis diebus continuamus.

CAP. LIII. — *De Sabbato sancto.*

In Sabbato sancto Zosimus papa cereum magnum benedici constituit, qui et ante benedictionem illuminandus est, et in octavis Paschæ populo distribuendus ad subfumiandum rebus eorum, quem diaconus accepta benedictione ab aliquo sacerdote debet benedicere. Duodecim lectiones juxta Romanum Ordinem legendæ sunt absque titulis, ante baptismum. Post baptismum presbyteri demum possunt missam, si necesse fuerit, privatim celebrare, quia jam recedunt, de quibus specialiter in missa agere debemus: nec postea a lectionibus quas jam audivimus, sed a litanis incipere solemus.

CAP. LIV. — *De Paschali observatione.*

Juxta Romanam auctoritatem, agnus in Pascha benedicitur, non ad altare, sed ad communem mensam: *Credo in unum*, et alia hujusmodi, quotidie usque in octavam dicimus, ut in die sancto. Verum Gradualis: *Benedictus qui venit*, in quinta feria; *Lapidem* in sexta feria congrue dicimus, in qua Dominus a Judæis reprobatum est. In Sabbato infra octavas Paschæ antiphona: *Cum esset sero*, ad vesperam cantatur, eo quod idem evangelium apud antiquos usque ad *Thomas autem*, in eodem Sabbatho legebatur, sicut adhuc Brevaria evangeliorum testantur. Ad hanc vesperam feriales psalmi dicuntur cum *Alleluia*, et in nocte Dominica nocturna et novem lectiones juxta Romanum Ordinem. Et sic deinceps feriales psalmos ad vesperam et ad nocturnam cum *Alleluia* dicimus, nisi festum occurrat novem lectionum. Semper tamen ad Matutinas *Domini regnarit* resitamur. Sed quia quamplures omnes dies hinc usque in octavam Pentecostes cum tribus psalmis et lectionibus observare volunt, operæ pretium videtur ut ad auctoritatem sedis apostolicæ recurramus, et inde quid nobis faciendum sit exploremus, unde totius Christianæ religionis formam accepimus. Gregorius papa in apostolica sede constitutus, in hac causa [ad, de hoc] tale statutum promulgavit: « A die, inquit, Resurrectionis, usque

in Sabbathum in Albis, et a die Pentecostes usque in Sabbathum ejusdem hebdomadæ, tres psalmos tantum ad Nocturnas, tresque lectiones antiquo more cantamus et legimus. Omnibus aliis diebus per totum annum, si festivitas est, novem psalmos et novem lectiones et Respons. dicimus; aliis autem diebus duodecim psalmos et tres lectiones recitamus. In diebus Dominicis octodecim psalmos, excepto die Paschæ, et die Pentecostes, et novem lectiones dicimus. Hoc etiam usquequaque juxta Romanum Ordinem ita fieri statuimus, ut supra notavimus. In octava Paschæ historiam: *Dignus es, Domine, et Apocalypsin juxta ordinem incipimus.*

CAP. LV. — *De festis infra paschale tempus.*

Ab octava Paschæ usque in Pentecosten, in festo trium responsorium, unum *Alleluia* tantum; novem vero lectionum, duo *Alleluia* ad missam cantamus, sive de resurrectione, sive de alio festo. Et cum duo *Alleluia* dicimus, non primum, sed secundum repetimus. Præfationem quoque usque in Ascensionem Domini non omittimus, quia die et nocte Paschale officium celebramus. Incongruum enim esset ut sola præfatio seraliter, et omnia alia paschaliter observarentur. In nativitate tamen apostolorum Philippi et Jacobi præfationem de apostolis dicimus, sicut et de cruce in Inventione ipsius. Hoc tempore nullius festi vigiliam jejuare vel observare jubemur, nisi Ascensionis et Pentecostes. Hoc quoque congrue in omnibus vigiliis observatur, ut Nona de futuro festo peragatur, si tamen post missam differtur, videlicet ut postquam de festo post missam incipimus, nullam deinceps cum nona dissonantiam officiorum faciamus; quam maxime sancti Patres in dispositione eorumdem devitare studuerunt. Sciendum autem quod antiqui de sanctis communiter in Paschalibus cantare solebant, unde et ad hoc de uno quæ ad plures pertinent, cantantur, ut *Alleluia, Gaudete; et offertorium: Confitebuntur;* et Responsorium: *In servis suis.* Et hoc ideo quia universali resurrectione, cujus typus eo tempore agitur, communis est lætitia et festivitas justorum. Ideo etiam invenitur in Martyrologiis sive in Sacramentariis festivitas sanctorum Jacobi et Philippi, et omnium apostolorum. Eusebius papa a beato Petro tricesimus secundus, constituit ut omnes Christiani laudationem sanctæ crucis v. Nonas Maii solemniter celebrarent. Unde et nos illam cum pleno officio observare debemus, quod non incongrue ita ordinare possumus. Antiphona: *Helena. Invitatorium: Alleluia, Regem crucifixam.* In nocturno, antiphona: *Adoremus.* Antiphona: *Adoramus.* Antiphona: *Tuam crucem.* Psal.: *Domine Deus noster [Domini est terra]. Conserva me, Domine in virtute.* Vers.: *Omnia terra.* Responsorium: *Hoc signum crucis.* Responsorium: *Agnus Dei Christus.* Responsorium: *Eccæ vicus leo.* In secundo nocturno antiphonæ: *Crucem sanctam. Per signum crucis, Nos autem.* Psalmi: *Domini est terra, Magnus Dominus, Jubilate.* Versus: *Dicite in nationibus, Dominus regnavit a ligno. Re-*

sponsorium: *Dignus es, Domine.* Responsorium: *Audivi.* Responsor.: *Dulce lignum.* In tertio nocturno antiphona: *Salvator mundi.* Antiphona: *Salva nos.* Antiphona: *O magnum.* Psalmi: *Cantate, prim.: Dominus regnavit, exsultet, Cantate, secund. vers.: Miki autem absit gloriari.* Respons.: *Bonum est confiteri Domino.* Respons.: *Dicant nunc.* Respons.: *O crux benedicta.* Antiphonæ matutinales. Antiphona: *Helena Constantini.* Antiphona: *Tunc præcepit.* Antiph.: *Helena sancta.* Antiphona: *Cumque ascend.* Antiphona: *Orabat Judas.* In evangelio antiph.: *Cum orasset Judas.* De sancto autem Alexandro et sociis ejus post *Benedicamus* commemorare solemus. Exaltatio autem sanctæ crucis non adeo generaliter et solemniter celebratur, et hoc fortasse ideo quia nullum inde tam speciale statutum ut de inventione reperitur.

CAP. LVI. — *De Pascha annotino.*

Romani annotinum Pascha quasi anniversarium Pascha dicunt, quia antiquitus apud illos, qui in priori Pascha baptizati erant, in sequenti anno eadem die ad ecclesiam convenere, suæque regenerationis anniversarium diem cum oblationibus solemniter celebraverunt. Cujus diei hoc erat officium: *Resurrexi,* per totum. Lectio, *Vidi ostium.* Evaug.: *Erat homo ex Pharisæis,* cum orationibus ad hoc competentibus; quæ omnia apertissime de gratia regeneratorum agere videntur. Sed quamvis hujusmodi anniversarium a paucis usquam observetur, authentici tamen libri ipsum observari debere innuunt, qui nobis lectionem et evangelium sub titulo Paschæ annotini annuatim præscribunt. Si enim quilibet suum natalem, quo ad æternam mortem natus est, observat, quanto magis illum observare deberet, quo ad æternam vitam regeneratus est?

CAP. LVII. — *De Litanis.*

Major Litanis a beato Gregorio papa primo pro pestilentia ipsius temporis instituta est, qui et Joanni episcopo Ravennati scribens, diem Litanis tempus cineris et cilicii appellat. Triduanæ autem Litanis ante Ascensionem Domini non Romanæ, sed Gallicæ sunt; quia [quas] illas sanctus Mammertus Viennensis episcopus instituisse legitur; quas sancti Patres non equitudo, non vestibus pretiosis utendo, sed in cinere et cilicio, sicut et majorem Litaniam, observari statuerunt. In quarum ultima die, id est in vigilia Ascensionis Domini, canitur officium: *Vocem jucunditatis; offertorium: Viri Galilee; communiõ: Pater cum essem.*

CAP. LVIII. — *De hebdomada Pentecostes.*

Jejunium æstivale semper infra Pentecosten est celebrandum. Nam orationes et lectiones de eodem jejunio agunt de Spiritu sancto [festo sancti Spiritus]. Sicut ergo jejunium vernale semper infra Quadragesimam est celebrandum, eo quod Quadragesimalia habeat officia, ita et istud infra festum Spiritus sancti, unde habet officia, apte celebratur. Sic enim sancti Patres de utroque jejunio constituisse leguntur. In jejunio Pentecostes genua non flectimus, juxta

novissimum Ordinem. Quidam etiam ad missam jejunii nec *Gloria in excelsis* prætermittunt, sed incongrue, cum eadem missa de tertia mutetur ad sextam. Sunt enim tres horæ in die ex Dominica passione ad celebranda mysteria consecrata, videlicet, tertia, in qua linguis Judæorum; sexta, in qua manibus gentilium crucifixus est; nona, in qua emisit spiritum. Inter quas hora tertia in festivi die us maxime observatur, ea fortasse ratione quia inter reliquas passionis horas, tempori Dominicæ resurrectionis sive nativitatibus propinquitior esse videatur. Sexta vero vel nona juniorum officii deputantur. Excepto autem in Cœna Domini, in Sabbato sancto Paschæ et Pentecostes, nunquam alicui missæ *Gloria in excelsis* ascribitur, nisi illi quam et festive ad Tertiam celebrare debemus. Ergo non incongrue et missis hujus jejunii *Gloria in excelsis* subtrahimus, quas non festive ad Tertiam, sed ad Sextam observare solemus. Quidam autem satis apte in hoc jejunio duas missas cantant, unam ad Tertiam solemniter, cum *Gloria in excelsis*, ut festo Spiritus sancti satisficiant; alteram post Sextam pro jejunio; sicut festo S. Thomæ satisficiant in jejunio hiemali, et festo sancti Matthæi in jejunio autumnali: item sancto Marco in Litanía majore, et annuntiationi sanctæ Mariæ in Quadragesima, videlicet ut prior missa festo, secunda vero satisficiat jejunio. Ad quam [quod] etiam non gradualia, ut antiquitus, sed *Alleluia* cantamus.

CAP. LIX. — *De octavis Pentecostes.*

Sequitur Dominica vacans, cui attribuitur lectio *Vidi ostium*; orationem vero, id est deprecationem, ex Quadragesima, et Evangelium de Pascha annotino mutuavit: officium autem de ipso die Pentecostes, eo quod octava ejus sit, competenter accipit. Ad Noc urnam, novem lectiones juxta Romanum Ordinem dicimus, si et totidem responsoria de Spiritu sancto in antiquis Antiphonariis non inveniamus. Et hoc fortasse ideo quia Romani non singulis lectionibus singula semper subjungunt responsoria, nam tertium sive nonum multoties prætermittunt. Nos tamen prædictis novem lectionibus totidem responsoria alleluata, undecunque collecta, Gregoriano more subnectimus, id est communionem pro responsoriis accipientes, ut in aliquibus libris reperitur. In crastinum autem de libris Regum ad nocturnam legimus et canimus, et officium ad missam: *Domine, in tua*, nisi aliquod celebrare festum habeamus [festum celebrare debeamus]. Ipsum etiam officium in sequenti Dominica Romano more possumus repetere, si tamen eo anno usque in Adventum Domini plures hebdomadæ fuerint. Sin autem, officio: *Domine, in tua*, solæ feriæ sufficiant [sufficiunt], sicut cuilibet Dominicali officio feriæ sufficiunt, cujus Dominicam aliquod celebrare officium occupaverit.

CAP. LX. — *De officio sanctæ Trinitatis.*

Quidam autem officium de sancta Trinitate in octava Pentecostes instituunt, licet non sit alleluia-

tum, quod et per totam subsequentem hebdomadam observandum putant, sed non est authenticum. Nam quidam Leodicensis Stephanus idem officium, sicut et historiam de inventione sancti Stephani, composuisse asseritur; quæ utraque ab apostolica sede respuuntur. Unde piæ memoriæ Alexander papa de hac re inquisitus, respondit juxta Romanum Ordinem nullum diem specialiter ascribi debere solemnitati Sanctæ Trinitatis, sicut nec sanctæ unitatis, præcipue cum in omni Dominica, imo quotidie, utriusque memoria celebretur. Sciendum autem quemdam Albinum magistrum Caroli imp. rogatu sancti Bonifacii archiepiscopi, ut aiant, missales orationes de Sancta Trinitate composuisse, et in secunda feria de sapientia, in tertia de Spiritu sancto, in quarta de charitate, in quinta de angelis, in sexta de cruce, in Sabbato de sancta Maria. Et hoc ideo ut presbyteri illius temporis nuper ad fidem conversi, nondum ecclesiasticis officiis instructi, nondum etiam librorum copia præditi, vel aliquid haberent cum quo officium suum qualibet die possent explere. Unde et adhuc quidam easdem orationes quotidie, etiam cum proprio [propria] abundent officio [officia], nolunt prætermittere. In singulis quoque hebdomadibus, sexta feria de cruce, et Sabbato de sancta Maria pene usquequaque servatur, non tam ex auctoritate quam ex devotione. Sicut igitur hujusmodi observationes nulli magis hebdomadæ quam alii ascribuntur, ita nihilominus et illa de sancta Trinitate. Incongruum ergo videtur unam Dominicam cum orationibus Albini, et cantu Stephani de sancta Trinitate celebrari, cum omnes Dominicæ authenticis abundant officiis, quæ non minus nobis intimant honorem sanctæ Trinitatis. Præfationem autem de sancta Trinitate, quam in diebus Dominicis frequentamus, non ex Albino, sed ex Romana auctoritate suscepimus. Nam hæc est una ex illis novem quas solas Pelagius papa, antecessor Gregorii, constituit observari. Fecit tamen idem Albinus in sancta Ecclesia non contemnendum opus, nam Gregorianas orationes in libris Sacramentorum collegisse asseritur, paucis aliis adjunctis, quas tamen sub obelo notandas esse indicavit. Deinde alias orationes sive præfationes, etsi non Gregorianas, ecclesiasticæ tamen celebritati idoneas collegit, sicut prologus testatur quem post Gregorianas orationes in medio ejusdem libri collocavit.

CAP. LXI. — *De concordia et ordine officiorum.*

Sciendum autem quod sanctus Gregorius ita ecclesiastica ordinavit officia, ut prima oratio in missæ officio, lectioni et evangelio semper concordet, sicut in omnibus solemnitatibus deprehendi potest. Sed hanc concordiam in æstivalibus Dominicis illi maxime confundunt, qui vacantium Dominicarum orationes incongrue assumunt. Verbi gratia, ut illam orationem: *Deprecationem*, etsi in octava Pentecostes post jejunium Quatuor Temporum legitime ponatur, multoties tamen et inter Dominicas in tertia

loco reperitur; et hoc ideo quia et praedictum jejunium in secunda hebdomada post Pentecosten aliquando, licet incongrue, celebretur. Qui ergo praedictam orationem tertio Dominicali officio applicaverit, concordiam officiorum usque in adventum Domini secundum ordinem disturbabit. Eodem modo et ille peccabit, si quis post jejunium autumnale orationi vacantis Dominicae, sive illi orationi: *Absolve, quae jejunium praecedit aliquid [aliquid] ex Dominicalibus officiis adaptaverit.* Iis ergo praemissis, ita Missales orationes singulis officiis feriatim copulentur, ut illa oratio: *Omnipotens sempiternae Deus, qui abundantia pietatis*, illi evangelio: *Duo homines, societur, quae ad invicem adeo concordant, ut devotio publicani in ipsa oratione exprimi videatur.* Item illa secreta: *Deus qui legalium + differentia sacrificiorum [differentiam hostiarum]*, semper jungenda est illi offertorio: *Sicut in holocausto.* Nam quamvis et aliae hujusmodi orationes suis officiis indubitanter concordent, in praedictis tamen evidentior concordia notatur: quam qui diligenter observaverit, nec antea, nec postea concordiam officiorum disturbabit, si per ordinem officiis orationes veritatem sociare voluerit.

A CAP. LXII. — *De Dominicali officio non facile praetermittendo.*

Juxta Romanam consuetudinem, in omni Dominica ecclesiastico conventui cum officio Dominicae [Dominicali] satisfacimus, nisi aliqua multum celebris festivitas in ipsa die occurrat, ut festum Joannis Baptistae, vel sancti Petri apostoli: pro quibus non minus quam pro Dominica populus solet congregari, quas et in aliis diebus solemnissime celebraremus. Item cum plures sint [sunt] Dominicae quam officia, non ut quidam differimus, sed quoties necesse fuit, aliqua repetimus, illo duntaxat observato ut ultimum officium in proxima tantum hebdomada ante Adventum Domini cantetur. Est enim praeparatio Domini B Adventus, qui semper in quinta Dominica ante Natale Domini debet initiari, videlicet ut sicut antiqui Patres per quinque statum curricula, sive per quinque libros Moysis, de Adventu Christi edocui sunt, nihilominus et nos per quinque Dominicas de Adventu ejus instruamur, ut juxta evangelium ejusdem diei, de quinque panibus cum quinque millibus hominum saturari mereamur.

Explicet Μερολογος.

SÆCULI XI

MONUMENTA DIPLOMATICA

IMPERATORUM GERMANIÆ

NECNON

FRANCORUM REGUM

DIPLOMATA ET CONSTITUTIONES ECCLESIASTICÆ

RADULFUS III

COGNOMENTO PIUS, BURGUNDIONUM REX.

(An. 994-1032.)

RADULFI DIPLOMATA

I.

Confirmat quæ monasterio S. Andreae Viennensis donaverat Conradus pater ejus.

(Anno 994.)

[Edidit ACHERY, *Spicil.* t. III, p. 580.]

In nomine Domini Dei æterni, RADULFUS REX.

C Si locus sanctorum more præcedentium regum catholicorum aliquid compendii, unde vita inibi Deo famulantium sustentetur, conferre studemus, non solum in hac vita diutius eam prosperitate regnabimus, verum in perenni a Deo recompensationem recipere confidimus. Quocirca noverit sanctæ Dei Eccle-